

સુખનો-સાક્ષાત્કાર

: લેખક :
સંતબાલ

પુષ્પાંજલિ

સદ્ગત પિતાજી ગોવરધન જીણાભાઈ રવાણી !

આપની ધર્મશ્રદ્ધા અને નિર્મલ પ્રેમની અમૃતિ
ને સાર આ “આપનો સાક્ષાત્કાર” નામની
પુસ્તિકા દિનકરના ગ્રાહકોદ્ધારા રૂપપાખડીરૂપે

પાઠવું છું

આપનો પુત્ર

કુલચંદ રવાણી

શ્રી ગદિમાતાડ સુધાનંદવાસી જૈન
અન વા નગરથી જૈનશાગાઓના
ઉપયોગ માટે બેટ

મુદ્રક
અબામાન કેસવનાથ જોશી
ગીતા પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
લાન દરવાજા, અમદાવાદ

નિવેદન

સ્વામી બન્ધુ વાચક પત્રી તેની ઉદારતા પ્રત્યે આદર થયો
અને મમપૂર્વક વાચવાનું આશુ રાખ્યું તેમ તેમ તે ઉપરથી પ્રીતિમાં
વધારો થતો ગયો આ પત્રના નામનો પત્રો અને સચાનની સુદગતા
જોઈ, એટલે તે પ્રીતિને સેવાના રૂપમાં પરિણત કરવાની તીવ્ર
અભિલાષા જાગી

તત્રી પાસે પત્રની સેવા માટે લિફ્ટ મળી તેણે કહ્યું આપ તો
જાણોજ છો, મને શા માટે પૂછો છો હું મમજી ગયો અને નાપરિ
વિનંતી પડેલે તે માથેજ તેના આદેશને શિષ્ટ વાચાની પુસ્તિકા મળે
તેના નિચારો રહ્યા

દિવસો ઘણા હતા જેન રામનું મહાપર્વ 'પરુષણ'
નજીક આવતું હતું

આજના મગધમાં આ ધાગણ પાર પડશે કે કેમ તે શંકા
દિતમાં યોગાયા રતી હતી

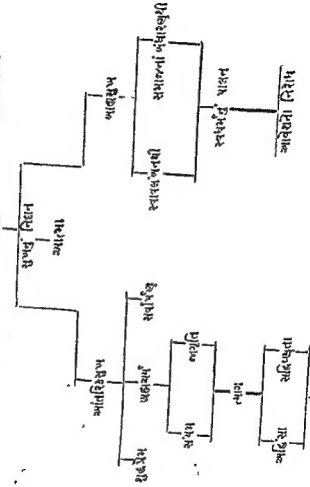
આપતું તે મહા નરીનજ આવતું ગ્રેગણા જાગે તેવું આપતું
ચિનની અને રંગે સાદિત આપતું આ ભવના કવિર્વંશી, નાનકડા
મહાગજના મશિજી શ્રી લખુગાના સની થ સૌભાગ્યદ્રશ્ય મહાગજને
લખા કરી અને મહા પદ લખી આપો એવી માત્રદ વિનંતિ કરી
તેઓનીએ મગજ પ્રભાત ૨૧-૮-૨૪ થી શરૂ કરી મમજી પ્રભાત
૮-૮ ૩૪ સુધીમાં એટલે માત્ર સર્વ વિમમાં લેનન તૈયાર થયું,
અને માત્ર ૧૫માં આપ્યું

આ પુસ્તક મને તો ખૂબજ રસપ્ર અને ગ્રેગણાજન નીવડ્યું
છે અને તેથીજ આજના યુગને મધ્યમેશુ આ ધાર્મિક આદિત્ય અને
મર્વગ્રાહ્ય ગૈરી તથા રજીટ ભાષાથી લખાનેતુ પુસ્તક પ્રગટ કરી, મને
મજેલી સેવાનો વાચક તરફથી આભાર માની ગૌરવ લઉં છું

કૃતજ્ઞ ગોપરવત ગ્વાણી

सौ लघानु साध्य सप्त

परिशिष्ट.

પરિશિષ્ટનું પ્રદર્શન

વિશ્વમા અનંત પ્રાણીઓ વસે છે એ દરેક માનને માર્ગ પ્રવૃત્તિ કરતા જોવામા આવે છે તેને તપામવામા આવે તો તેના ઉત્તરો જુદી જુદી રીતે મળે છે પ્રવૃત્તિના સાધનો પણ ભિન્ન ભિન્ન દષ્ટિગોચર થાય છે, છતાં એ બધાનું અંતિમ કે દાર્શનિક લક્ષ્ય તો માત્ર સુખનું જ હોય, તેથી આ પુસ્તકમા બન્ને સુખના સાક્ષાત્કારનો વિષય જ ચર્ચાવામા આવે છે, અને આ પુસ્તકનું નામ પણ તદનુસાર સુખનો સાક્ષાત્કાર નાખ્યું છે

આ પુસ્તકના બે ખંડ છે તેમા જુદા જુદા વિષયોનાં પદ્ય પ્રકરણ અને એક વિજ્ઞાનનો રાજમાર્ગ " પ્રકરણ મળી કુલે સોળ પ્રકરણો છે

આ પુસ્તકનું પહેલું પ્રકરણ ' સુખનું નિર્વાન ' છે તેમા બન્ને પ્રકરણના વાસ્તવિક સુખની વિચારબેધિ વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિએ મૂલ્યવાન આવી છે અતમા ' આત્મા એ જ સુખનું સ્થાન ' જ્યારે સિદ્ધ થાય છે ત્યારે આત્મા એ શું ? આ પ્રશ્ન સદા જ ઉઠે છે તેથી બીજા પ્રકરણમા ' આત્માએ શું ? ' એ જ વિષય માત્ર ચર્ચો છે

જે સુખ પ્રાપ્ત થયાનું છે, તેના બે પ્રકાર કુટે છે એટલાં બાદ અને બીજું આત્મિક, આત્મિક સુખની પ્રાપ્તિ માત્ર પ્રથમ વિભાગમા આત્માને એ જાણનાના માધનો ક્રમશઃ જોડવામા ન્વ ન્વા છે, તેમ જ માલ્ય સુખની પ્રાપ્તિ માટે મળેલાં સાધનોમા જે તત્ત્વો બાધા ઉપજાવે છે અર્થાત્ આત્માની એ જાણખાણમા ડખલ કરે છે તેને નિવારવાના ઉપાયોની સાધનિય પણ દ્વિતીય ખંડમા બતાવવામા આવે છે

મનવાન આત્માઓને આત્મિક સુખની જ અભિનાયા વિશેષ રહે છે, માટે જ આત્મિક સુખના માધનોને પ્રથમ વિભાગમ સ્થાન અપાયું છે

આત્માની ઝોગખાણ માટે આ પુસ્તકમાં નથુ માર્ગો રાખ્યા
છે, અને તેનો ઇલક્ષ્યર્થ સર્વોર્પણ અને પ્રેમના નામે ક્રમશઃ નિર્દેશ
ધ્યો ઈ આ ત્રણે માર્ગો સિન્ન હોના છતાં તેનો પારસ્પરિક સંબંધ
તા છે જ તેથી ઇલક્ષ્યર્થને મુખ્ય ગણી તારનાં તેના સાધનોનો
સમાવેશ કરી છે અને ત્યાર પછીના પ્રમુખમાં સર્વોર્પણ અને
પ્રેમને મૂક્યા છે

ઇલક્ષ્યર્થ રક્ષણમાં મયમની પરમ જ્ઞાનસ્થ ના હોવાથી ઇલક્ષ્યર્થના
નીચ પ્રકરણ તરીકે ચોથું પ્રકરણ તૃતીયમનું છે સયમ અને કાર્તિક
ઇલક્ષ્યર્થનું આનન્દક જગ તથા ત્યાગનું નીચલ કે જે ને જન્યુતિ
(નિવેક) મહેત્વામાં આરે છે તેનું સ્થાન પાચના પ્રકરણમાં છે ત્રીજા
ત્યાગ અને સાતમામાં ત્યાગનું ચેતન જગ અહિંમાં આવે છે આત્મા
પ્રકરણમાં મંદમનું મૂન સંદિપકના અને નરમામાં સૌના અનિમ
પરિણામરૂપ નિભવતાં નિરાચર્ય આત્મ ઝોગખના મે જીનન
સ્વતંત્ર માર્ગોના મે પ્રકરણ સર્વોર્પણ અને પ્રેમનાં ઝોગથી એ રીતે
પ્રથમ ખડની પૂર્ણાહતિ કરી છે

બીજા વિભાગમાં માણસ સુખનું વર્ણન છે તેની બે પ્રેક્ષિકાઓ
છે એક સંતતનનન બીજી સમાજ વ્યવસ્થા

આ બન્ને માર્ગમાં સ્વધર્મનું પાનન અને આવેષના નિરાધની
તો ઠાણે કાલે જરૂરિયાત હોય તો ક્રમશઃ મહેત્વામાં આવ્યા છે આ
પ્રમાણે મન્ને વિભાગો અમામ થઈ ગય છે

જે બધા પ્રકરણો એક બીજાના પોરડે છે તેમ બન્ને વિભાગો
પર એક બીજાના મંડળી છે તે ન જૂનનું જોષમે, આથી બાહ્ય
સુખનાં સાધનો ને જગત્સાથી કે સુચારુ ઉપયોગ થવાથી આત્મિક
અપનો માર્ગ મોકળો થાય છે તેમ સમજવામાં પણ કે પ (હાનિ) નથી
આ મધ્ય પ્રકરણોનો મારાશ હેઠલે રૂપે વિકાસના રાજમાર્ગમાં
ગાળન કરી તેનું સોગમુ પ્રકરણ ઉમેરું છે

સાનેનો પરિગ્રહનો નકલો જોષ લેવાથી, બધું સ્પષ્ટ સમજી
સકાશે, માટે તેને જોષ લેવાની યાત્રી ગણવી

ખંડ ૧ લો.

અનુક્રમણિકા

વિષય	પૃષ્ઠ
૧ સુખનુ નિદાન	૧
૨ આત્મા એ શુ ?	૭
૩ બ્રહ્મચર્ય	૧૦
૪ મયમ	૧૭
૫ જાગૃતિ	૨૫
૬ ત્યાગ	૨૮
૭ અદિમા	૩૨
૮ મહિષ્યુતા	૮૦
૯ નિમયતા	૧૫
૧૦ મર્ત્યાર્પણ	૨૮
૧૧ શુદ્ધચેતન	૨

ખંડ બીજો.

બાહ્ય મુખનાં સાધનો

૧ સ્વાવનબન	૫૮
૨ સમાજનુ બધાગણ	૬૧
૩ સ્વધર્મ	૬૮
૪ આવેશનો વિરાધ	૭૬
૧૬ વિક્રમનો ગજમાર્ગ	

ઉઠારચરિત કવિવર્ય શ્રી નાનચંદ્રજી મહારાજની પ્રસાદી.

તમારૂં છે તમ સામલ.

૮

તમે હા હામા એ? અહીંને જગત મળે,
નથી તમ હા જગત નથી મળત મમલ. વિદ્યારે નીકે ૧૧૧
નથી મુખ પુત્ર ૧૧૨ નથી દિવસ તમામ
અમલ ૧ અમલ મા તમ હા છે તમલમ ૨
નથી મમલમ અમલ ૩ ની મમલ અમલક
૧૫૦ તમલ અમલ તમા તમ હા છે તમલમ ૧૧૩
નથી રેમલ દિવસેમા નથી રેમલ ૧૨૨
હાહાહા હા હાહાહા, તમ હા છે તમલમ ૧૨૩
મમિનો અમલ અમલ નથી મુખ અમલની ૧૨૪
હામા હા વિદ્યાર કામે, તમ હા છે તમલમ ૧૨૫
નથી વિદ્યાર અમલમ, નથી મુખવત્ર અમલમ
નથી રેમલ અમલ અમલમ, તમ હા છે તમલમ ૧૨૬
નથી મદલેલ મમલમ અમલ મમલ અમલ
અમલ છે અમલ સિમલ તમ હા છે તમલમ ૧૨૭

મ મલલિસ ૧૨

સુખનું નિદાન

હિયા ખીલી છે, પ્રકૃતિ નવ સૌંદર્ય મળે છે, પક્ષિઓ મ્હરવ કરે છે, અરુણરાજ દિનકરદેવના વધામણા આપી શ્રવણોને જગાડે છે

આવેજ સમયે વિશ્વનો યાત્રી [જીવાત્મા] જતો છે, અને પ્રશ્ન કરે છે કે 'પ્રવૃત્તિ શી ? અને શા માટે ?'

મારો તમારો કે યાત્રી એનાનો આ પ્રશ્ન નથી આ પ્રશ્નનો આખાએ વિશ્વનો છે મા કોઈ સુખી શ્રવણ ગાગરા લસે છે ઝગનાત સુખને ચાલે નાના મોગ શ્રવણ છુતી અપેક્ષાએ ખીડીથી માડીને ઝગસુધી, આયુષ્ય મનની અપેક્ષાએ બાનપણથી લખને મરણના છેડા મુધી, અને પુર્નજવના મિથ્યાતાની અપેક્ષાએ અનંત કાનથી માડીને અજ સુધી-પ્રત્યેક શ્રવણ અને પ્રત્યેક અવસ્થાઓમા આજ કોમ્બુ ઉકેલવાનું ગામી રહી ગય છે, અને આપણે જીવનની અનેક યાત્રાઓ વટાવ્યા પછી પણ ત્યાના ત્યાજ રહીજઈએ છીએ હજુ પણ એ પ્રશ્ન તો આપણી માથે ઉભો જ છે કે પ્રવૃત્તિ શા માટે ? પ્રવૃત્તિનો હેતુ ને સુખજ હોય તો સુખ શું ? એ આપણે ને સુખજ હોય તો વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિએ વિચારવું જોઈએ

સુખના બે પ્રકાર

શાસ્ત્રકારો સુખને બે ભાગમા વહેંચે છે એકને આત્મિક અને

સુખનું નિદાન

વેગે ઉડવું, માથન વિના થોડી જ ક્ષણમાં દૂર દૂર પહોંચી જવું, આધાર વિના પૃથ્વી કે પાણીથી અધર રહેવું, અન્ન વગર જીવિત રહેવું.” વિગેરે વિગેરે, આવી સિદ્ધિઓ સંસારના સામાન્ય વર્ગને લક્ષ્યાવે ખરી; પરંતુ આમાં પણ સાચા સુખનું તો બિન્દુએ નથી.

દેવોની દુનિયા શાસ્ત્રકારો બતાવે છે. ત્યાં આવી સિદ્ધિઓ ઉપરાંત એની વિપુલ કશ્ચિ હોય છે કે માનવી દુનિયાની સંપૂર્ણ સંપત્તિને એટલી કરીએ તો પણ એક સાધારણ ગણના દેવની સંપત્તિ આગળ તે બિલકુલ નુચ્છ લાગે છે; ઉપરાંત યૌવન, શારીરિક બલ, કાન્તિ અને એકાન્ત ભોગોનાં ઉચ્ચ સાધનો એવાં હોય છે કે જેની વાંછના અસામાન્ય ગણાનો મનુષ્ય પણ છોડી શકતો નથી. આ બધું દેવા છતાં ત્યાં દેવોના જીવનમાં પણ તપ્તિ તો લેશ માત્ર નથી.

આપણે પોને જોઈ શકીએ છીએ અને ઘણા વખતથી અનુભવી રહ્યા છીએ કે આવી જાતનાં બાહ્ય સુખની કામનાથી ઘણા પ્રયત્નો કરવા છતાં આપણે ઇચ્છિત વસ્તુ પામી શક્યા નથી; તેથી જ અનૂપ્ત છીએ એટલે આપણી અનૂપ્તિ અકારણ નથી પણ મકારણજ છે એમ સમજી લેવું ધરે !

લાખો મળે તો કરોડોની; કરોડો મળે તો અગજની એમ ઇચ્છા સતત રહ્યા કરે છે. વિષય સુખ ભોગવ્યા છતાં વારંવાર ભોગવવાની; એક કરતાં અનેકને ભોગવવાની; વિકૃત રીતે ભોગવવાની એવી એવી વાસના વૃદ્ધિ પામ્યા કરે છે. એજ રીતે નાનો સત્તા મળે તો મોટી સત્તા અને સામાન્ય ભોગવવાનો એમ ઇચ્છાઓનો ચરંપરા ચાલ્યા જ કરે છે.

માથા પર અગ્નિ મૂકી આપણે ઠંડકનો આશા રાખીએ તે

જેટલી અરથાને છે; તેટલી જ આ વસ્તુઓમાં મુખની આદ્યા ગર્જા નિરર્થક છે. કારણ કે તે પોને કોઈ જનના મુખરૂપે તો નથી જ બદલ બન્યા એકાન્ત દુઃખના જ મૂળ છે.

સાક્ષાત્કારોને ગમે તે અપેક્ષાએ મપતિ, મતા કે એવી ખીણ વસ્તુઓમાં જાણ મુખ બનાવ્યું હોય, પરંતુ ઉગ્રજ્વળી જોનાં અંતરિક કે બાહ્ય કોઈપણ જનનું મુખ તેના પોનામાંથી ઉપવબ્ધ થતું જ નથી જો અવસ્થા અને વિવેકનો ઉપયોગ થાય તો કદાચ તે આત્મગોષ્ઠનના સાધન થઈ પડે તે માનવા યોગ્ય છે; પરંતુ તેને પોતાને મુખ રૂપ ખાલી સેરાં તેનો સરામર આપતી મૂર્ખતાનું જ પ્રદર્શન છે.

વિશ્વનો સાર્વત્રિક નિવસ છે કે બધા પ્રકાર હોય ત્યાં અંધકાર કદિ ન રહી શકે; એટલે મુખ ગર્ભ તે રૂપમાં અને રૂપે તેનું અસ્તિ હોય; તેમાં તો શુ બાદ તેના ગાંધોમ. પણ સંસ્થાના દુઃખ ન જ હોઈ શકે !

મુખની કષ્ટના જેટલી મનોદર છે, મુખના સાક્ષાત્કારની સામગ્રી જેટલી જાણ છે; તેટલુંજ તેના સાધનોમાં પણ મુખજ હોતું જોઈએ ! અસનત એ ખનસ યોગ્ય છે કે બધા ઉચ્ચ ગીચ ભૂમિ-કાના મનુષ્યો (સમજ-અસમજના પ્રસારે) તેમાં એક સરખો રમ ન જૂંટી શકે કે આચરવાને અસમર્થ પશુની રહે; પરંતુ તેથી શું ? મુખના સાધનોમાં તો મુખનો આભાસ કે અભાવ માનવાનું સૈદ્ધાન્ત કારણ નથી.

મને તો લાગ્યું છે કે આપણે મુખનું નિદાન કરવામાં જેવી જગ્ગર બૂલચાપઃ ખાધી ■ તેવી કયાંય ખાધી નથી; આથીજ મનુષ્યને ગેડી, બાગ, બગીચા અને બંગલાઓ વિગેરે ગમે છે. સંતાન પ્રાપ્તિની ચિંતામાં માનવી સજગ્યા રહે છે. અધિકારના કોઈ

સુખનું નિદાન

સેવવામાં જીવનનાં જીવન સમાપ્ત કરી ચૂકે છે. વાસનાના વમળમાં ઉચ્ચસ્થાને પહોંચ્યા પછી પણ પતિત થવાના દાખલા મળી આવે છે.

તત્ત્વચિંતકે ગણાતા આપણે પોતા આજ પણ લગભગ તે ઘરેડમાં એકે યા બીજી રીતે ઘસઘસ રહ્યા છીએ; તેથી જ્યાંસુધી સુખના સાચા નિદાનનો ઉકેલ ન થાય ત્યાંસુધી આરામ, શાન્તિ કે સંતોષ જીવનમાં ઉતરેજ ક્યાંથી ?

પૂર્વકાલના ઇતિહાસમાં એક સાર્વભૌમ મહારાજાએ એક મહાર્તમાને પ્રશ્ન કર્યો હતો કે હું મુખી કેમ થઉં ? " તેણે કહ્યું કે કોઈ મુખી માણસ હોય તેવું પહેરણ લાવી તું પહેરીશ તો તને સુખ થશે " તેણે સંપત્તિરાજાના ધનિકાને બોલાવીને પૂછ્યું તથા મહારાષ્ટ્રના સમ્રાટને ત્યાં જઈ તેણે બોલ્યું; બીજું બધુંએ હતું પરંતુ ત્યાં પણ સુખ તો નહોતુંજ બહુ બહુ શોધ કર્યા પછી સ્મર્યાન ભૂમિકામાં મસ્ત પડેલો એક મુખી માણસ તેની નજરે પડ્યો ખરો પરંતુ તેની પાસે પહેરણ ન હતું. સારાંશ એ છે કે જ્યાં પહેરણ હતું ત્યાં સુખ નહતું; અને સુખ હતું ત્યાં પહેરણ ન હતું.

આ ઉપરથી આપણે સ્પષ્ટ સમજી લેવું જોઈએ કે ઐહિક કે લૌકિક કોઈપણ સુખની વાસના હલવાના ગર્ભમાં સ્થૂળ રૂપમાં કે સૂક્ષ્મ રૂપમાં હોય ત્યાં સુખને બદલે પરિતાપ અને શાન્તિ ને બદલે શોકજેવું જીવનમાં સંચરે !

ત્યારે હવે સુખ ક્યાં છે ?

તેજ આપણી સામે પ્રશ્ન રહે છે. તેનો સીધો અને સરલ ઉત્તર એ છે કે પહેલાં સુખ શું છે ? એ સમજી લેવું. સુખનો સાક્ષાત્કાર જ્યાં સુધી ન થયો હોય ત્યાં સુધી સુખની કલ્પના

પણ આપણે શી રીતે કરી સજાએ ? માટે મુખ ન્યાય તે પદાર્થની
સીધા કે ગોઠવેલો પ્રવચન કરવાની આપણી પ્રથમ દરજ્જા હતી. પણ
હું મુખ એ આત્માનો ગુણ છે અને પદાર્થની સીધા થયે તે તેમ
ગુણ તો સંતોષે મળી આવશે.

એટલે આપણે જોઈશી ખની ચિંતા કરીએ છીએ તે કરતાં
વધુ આત્માની યોગ્યતા માટે ચિંતા કરીએ તો મુખનો માહાત્મ્ય
મદદ રીતે થઈ રહે. આથી જ મુખનું નિદાન અતર આત્મા છે,
તો તેને યોગ્યતા માટે આપણે પ્રયાત્ન અ કરી દેવો જોઈએ.

આત્મા એ શું ?

૨

એવો પ્રશ્ન જ ન ટોપ શકે ? અને હોય તો તેનો ઉત્તર તો નજ હોઈ શકે, કાગ્જુકે તે અવાચ્ય છે તેમ બુદ્ધિગમ્ય પણ નથી છતાં બુદ્ધિમમાધાન અર્થે થોડો પ્રયત્ન કરી લઈએ.

આત્મા શબ્દ અત્ વાતુથી બનેલો છે, તેનો અર્થ જ્ઞાનવાન થાય ■ ભારતીયદર્શનો તેને જીવ, ચેતન, સ્વહ્ય એમ બિન્ન બિન્ન રૂપે વર્ણવે છે, પાશ્ચાત્યવાગેમા તે Power કે Soul નામે ઓળખાવે છે

જો કે ધણાવારો અને વિચારો આપમ્મી સામે જાગ્યાત્ય મસ્કૃતિ-માથી એવા ઉત્પન્ન થયા છે કે જે આત્મતત્ત્વ મનમાં સ્થાપીત છે પરંતુ તેના પણ સંગી અને ઇદ્રિયોથી બિન્ન એવી કોઈ વસ્તુ તો હોવી જ પડે છે નથી શબ્દરૂપે નહીં તો અર્થરૂપે આ માનો સ્વીકાર તેમા સ્વયં આવી ગય છે

આપણે ગરીબને જોઈ શકીએ છીએ, ઇદ્રિયોને નિહાળી શકીએ છીએ, તેવી રીતે આત્માને જોઈ શકાય નહીં, કાગ્જુ કે તેના દર્શન તેવા સંભવ નથી, છતાં આપણે અનુમાનથી તે હમેશાં તેવું તેજ અન્યકત પણે પણ અનુભવી જ ગયા છીએ 'શરીરમા જે દર્શ ક્રિયાઓ થઈ રહી છે તેવું સચ્ચાત્ત કોણ કરે છે ? દૃશ્ય પદાર્થોનો

મુખનો નાશાતકાર

અવરોધ કોણ કરે છે? આ પ્રશ્નો જવાબ સુ આપીશું. મધ્ય મયાનન થતી વખતે અથ અને મારથીનું અસ્તિત્વ બંને ન જોવા છતાં અનુમાનથી માની લઈએ છીએ તેમ આત્માનો સીધાં વધુ કરી જ લેવા જોઈએ.

એના મન ઉપર આપણે આખા સરીગના મયાનનો ખાર ન હોડી સફાઈ મગ્નું આપણી સુખ અવધામાં વધુ અનિશ્ચિત્તા તો મધ્યજ મધ્ય છે તે કિસ્સો કનાર મનથી નિગમી બીજો કોઈ માનવો જ પડે છે તે જ્યાં મુખી આપણા દેહમાં વિગળે છે ત્યાં મુખી જ જઈથી બનેલો દેહ વધુ સુર દેખાય છે અને સરસ કામ આપી શકે છે તે જ્યાં પડી તેની સુરતા તથા મર્મ પગવજતા એ બધું આ યુગ્મ છે અને નવે બસીમૂન કરી નાખવો પડે છે આવી મુખ્ય વાતુ તે બીજી કાલ નથી વધુ તે જ દેહને માગથી આ મા પેને જ છે.

એ અભિનયના અનુભવ વિના આપણે તેની કે તાનત્ર્ય મુખની મિમા ન આંકી સફાઈ છે. તેની અદ્ભુત સક્રિય તો આપણે જોઈ વતી ધણીવાર જોઈ સફાઈ છીએ સ્વમી રામતીર્થ પોતાના અનુભવમાં બતાવે છે કે એક તરફ કરોડો દાનતોનું બગ હોય અને બીજી તરફ આત્માની એક જ ચિત્તમારી હોય તો દાનવી બગ બસીમૂન બને છે આત્માની અકોવતા મેરને વધુ કપાતી શકે છે લાખો મરોડો પાસવિક બજો અને સરો એક માત્ર મહત્વથી હાન્ય મધ્ય મધ્ય છે ૨૧ બધું કેવળ આત્માની એ જખથી જ થઈ શકે.

આત્મા એ અમૃતનો ગ્રેહ છે મુખનું રચાત છે અને અરખ લિલ દાનનો બહાર છે કરોડો જન્મના ઇન્દિગન્ય મુખો ને સાતિ નથી અર્પી શકતા તે એક જ માત્ર આત્માનું કિરણ અર્પી

આત્મા એ શું ?

સહે છે જોન ફર્સનકારો આ તત્ત્વને અતગત્મા કહે છે પરમાત્મ તત્ત્વની કાળી અનગત્માની અમૃતિ થવા પછી જ થાય છે

અનુભવી પુરો કહે છે કે યા વિદ્યા સા વિમુક્તયે બધી વિદ્યાનુ લક્ષ્ય આત્મમુક્તિ જ છે હજારો જ્ઞાનના પુસ્તકો વાંચ્યા પછી પણ અનુભવગોચર માત્ર રહ્યું તે જ્ઞાન જો " એમ ન કહી શકાય કે આત્મા આવો કે આત્મા તેવો ! ત્યાં તો આપણે અનિર્વાચ્ય-કહીને ચૂપ થઈ જવું પડે મગલ કે યત્ર ઘાતો નિયત્તંતે ત્યાં વાણી કે શબ્દ પહોંચી શકે નહિ

આવા પરોક્ષ રસ્તો હોના છતાં તેને ઝોળખવાની આપણી માગી જીસામાં તો છેજ ન્યારે જીસામાં ક્રિયા રૂપે પગિયુમે છે, ત્યારે અવાજ આવે છે કે 'માફો કહો હું હું વધે મૈંતો તેરે પાસમેં' હે પ્રાણી ! જોને તું શોધે છે તે હું તારી પાસે જ છું

પામે હોવા છતાં વસ્તુ ન્યારે ન દેખાય ત્યારે સમજી લેવું જોઈએ કે આપણને કાં તો જોવાની દષ્ટિ નથી અને કાં તો આપણે તેનાથી વિમુખ છીએ આપણે તો આ બન્ને કારણોથી જ કડાએનાં છીએ એટલે આત્મ ફર્સન માટે હૃદય શુદ્ધિ અને વિમુખતા ટાળના માટે ક્રિયા એ બન્નેને તૈયાર કરવાની જરૂર છે

કોઈ પ્રશ્ન કરે છે કે શું આત્માને પ્રત્યક્ષ ન કરી શકીએ ? હા પ્રત્યક્ષ કરી શકીએ ખરા પણ આપણે આજની બાહ્યદષ્ટિથી નહિ બાહ્ય પ્રજ્ઞાનિકાથી નહિ તેને તો સોધવા માટે તેવાજ માવનો ને તેવીજ દષ્ટિ પ્રગટાવવી ઘટે જો એ ઇચ્છા હોય તો તેના માધનો આપણે અનુક્રમે લઈએ

અભયાર્થ

૩

આત્મગોષ્ઠના માયા છગામુએ મૌથી પડવા આ વસ્તુને
ઉ. બધી મમજી લેવી જોઈએ અને તથા એનિન બગધી તેને સાચવવા
માવધ રહેવું જોઈએ

અભયાર્થની આપને પ્રતિમા જે વ્યાખ્યા કરીએ છીએ તે
બહુ માહડી વ્યાખ્યા લાગે છે મમાજમા પ્રચલિત વ્યાખ્યા એ છે કે
પેતાની આ સિવાય બીજી કોઈ ન જોગવે તે મુદ્ધ અભયારી
મજાત અને કાર્મ પદ્ધતિને ન બે ૧૩ તે ૧૪ની અભયારી મજાત
કાપાથી અભયાર્થ પળવુ એ પશ્ચ હજી છે ૫૩ થી તેટલામાં
અભયાર્થ મનની મમામિ થઈ જતી નથી મારણ કે અભયાર મહુજ
વિશાળ છે તેનો અવમાવિકે અર્થ પશ્ચ અભયાર એટલે આ મામા
લીન થવું તે છે અભલીન-તો મન વચન આ વર્તન એ ત્રણેનો
દરેક ક્ષેત્રે અને દરેક ક્ષેત્રમાં મુદ્ધ રહે ત્યારેજ બે વે વાચા મન
અને વર્તન આત્મ લક્ષ્ય ચુના કે અભયાર્થ ખડિત થવું ૧ આથી
આપણે આત્માની ઓગળમા અભયાર્થને પ્રથમ સ્થાન આપીએ
તે જ બરાબર છે

મગરાન મહાત્મીરે પશ્ચ બધા મનોમાં અભયાર્થને જ મધુન્ની
ઉપમા આપી છે બીજા તથા મનો તો નદી રૂપ છે જો અભયાર્થનું
પાનન થવું તો બધા મનો પગાવા મમજવા અભયારી દિમ કે

મૃપાભાષી ન હોય તેમ પગિમહી પણ ન હોય ! એટલે અહાર્યનું શુદ્ધ આચરણ થાય તેટલોજ આ મા હજીવો બને, અને વિગમની વાટે વિહરે

તાત્વિક રીતે તપાસીશુ તો આપણા મધાદુષ્ટોનું મૂળ વીર્યનું અખનન દેખાશે મોરો રોગમય અર્થાત્ ભોગ માત્રમા રોગો સમારા છે, તેથી મૈથુન એ રોગોનુજાર છે ગીનાજી તો ત્રાસુધી હે ઠકે નામથી ક્રોધ, ક્રમોહ, અતિશ્રદ્ધા, શુદ્ધિનાશ અને કમલ મૃત્યુ થાય છે કામ એ શત્રુ છે વિષયભોગ એ ભયગ્ર વિષ છે વિષયી મનુષ્ય તન, મન અને ધનથી પતિત થાય છે તેના બવાજ તરવાના માધનો હોવા છતાં તેનાથી જ તેડૂમે છે તેની ચિંતા અને અશાંતિનો કાંઈ પાગ રહેતો નથી વીર્યહીન પોતાની નાનકુ પાનન એ છે એટલું જ નહિ, મલકે મમાજ આ ગંદકું પણ પાનન કરે છે આજની રાષ્ટ્ર પરિસ્થિતિમા આ પ્રશ્નજ મૂળ નગ્નમૂત છે કારણકે વીર્યક્ષણથી પ્રજા નિષ્ણ મને છે, નિર્મળ પ્રજા અમહિષ્યુ હોર છે અને તે પોતાના ધર્મથી પતિત થાય છે, તેમ તેમ અધર્મનું વાનારણ્ય વધતું જાય છે આખરે આગમુગ્રજ બે ૧૦ ધર્મ દેશની પા મલી રે છે

ઉનડું વીર્યક્ષણથી તેજસ્વિતા આને છે અને શક્તિ વધે છે જેટલા પ્રજા વિ પુષ્પો થના તે અહાર્યના પ્રનાપેજ અહાર્યારી પોતાનું કર્તવ્ય મનજે છે, એથી વીર્યહીન પ્રજાની ઉત્પત્તિ થતી નથી. અને પ્રજાનું પણ આવાદ રક્ષણ થાય છે અહાર્યારીનો ઘણો સમય ચિંતન, મનન અને નિવિધ્યામનમા જાય છે પોતાનો સ્વાર્થ વગાડી પરમાર્થમા તે જાગૃત ગ્હી શકે છે, માગશકે આખા જીવનમા એજ એક ઉત્તમ માગ છે. બે અહાર્ય છે તો બધું છે તે નથી,

તો કઈજ નથી તેથી જ કંઈ છે કે મરણ વિદુષાતેન જીવનં
વિદુષારણાત્ । માટે બ્રહ્મચર્યનું પાલન બહુ આશ્ચર્યજનક છે

કાચિકાશ્રમચર્ય

પાનનારે પોતાની આંતરિક પામળી આંતરિક રીકામર રપર્ષ
કરો નહિ એક આસને બેસતું નહિં અંગને અંગ લગાડી બેસતું
નહિં એક સમ્યા તો જૂસેચું પશુ ન ગણાય । એક ઝોગડામાં પશુ
ગહેવું જ નેહએ વિકારી દષ્ટિએ કાંઈ પશુ આ સામેજના નેહુ ન્યાં
વિગારી વાતાવચ્ચ હોય ત્યાં પશુ ન ગહેવું કાંઈ યુવાન બાળકના
અંગોને પશુ રપર્ષ કરવો નહિ તે ન જૂસતું નેહએ.

વાચિકાશ્રમચર્ય

કાંઈપશુ વિકારી સમ્યક કે તેવી રિતરર્ષક કથાઓ માનગરી
નહિં અસ્વીક્ય બાધણો પશુ સામગ્રી નહિ બોનવામાં બહુ નિયમ
રાખવો જીવ ઉપર મનમ એ બ્રહ્મચર્ય પામવાનું ઉત્તમમા ઉત્તમ
માધન છે (જેતું મનમ પ્રકરણમાં વિસ્તૃત ર્ણન છે) તે ઘડી
ઘડી વાદ ગણવું નેહએ

માનસિકાશ્રમચર્ય

બ્રહ્મચર્યની ક્ષતિ ખાસ કરીને માનસિક કુમકરપથી જ થાય છે
સકલપ ખગલ થાક કે દુરતજ નોહી મરમ થઈ વીરં જની નરિ છે
અને વીરં બન્યા પછી તેતું ક્ષણેચવા વિના ગહેતું નથી ઉદિયો કાંઈ
સૌદર્ષ લુએ છે, મનલુબ્ધ બને છે, વામના ઉત્તેજિત થાય છે, અને
તે ચિત્ર માનસ પટ પર એતું તો સ્થાન લઈ લે છે કે પછી
ખમતું નથી

એક મહાન યોગીએ પોતાની જીવન પોથીમા એક અનુભવ દહો
છે, જે બહુ સુદ્ધ હોવાથી આપણે તેની નોંધ લઈએ છીએ " મે

બાળપણમાં શૃંગારમય એક દર્શન લેવું, અન્યકત રીતે માનસ સ્મૃતિમાં તેનો ફેરુ પડી ગયો હું મોટો થયો, પૂર્વ મસ્કારથી યોગ માગ મા પ્રવૃત્ત થયો. આજે ઉચ્ચ બુદ્ધિમાતા અમૃત આરોગવા ધ્યાન લગાડુ છું કે તુલ્ય જ સામે આવીને તે ચિત્ર ખડુ થઈ જાય છે ઘનીવાગ બહિષ્કાર કરવા છતાં સવાની માફક હૃદય કમળમાં ખૂંચ્યા રહે છે." ખરેખર આ અનુભવને આપણે સમજી લેવો જોઈએ, અને આદર્શ બ્રહ્મચારી બનવું હોય તો માનસ પર અમર થાય તેના કુત્સિત દરેક કદિ જોવા ન જોઈએ.

પણા બાળમોને આજનાં સિનેમા સ્ટુડિયો અને નાટકોનો ખૂબ શોખ લાગે છે હાથ છે તે પોતે માને કે અમે જાણી પૂંજરી છીએ ખરેખર તે તેમનો ભ્રમ છે આવા દરેક પ્રજામાનસ પર બહુ ખામી અસર કરી મૂકે છે બરામમય અને ત્યાં સુધી કરેલા જ નહિ કદાચ થય તો તેનું મહાવિચારની નિરાશ્ય મરી લેવું, પણ તેના તરફ ઉપેક્ષા ગમતી નહીં આવી આ આમાન્ય ઉપેક્ષા લખકર પરિણામ નિપજારે છે શુદ્ધદેવે તેને માનુસ ના નાની વેળી કહી છે, તે વેળ વધીને આખર તાડથી પણ ઉચ્ચા નૃક્ષને નિદ જાણ જાણ પાડી મૂકે છે સારાશ કે એક આમાન્ય પણ કુસંકલ્પ ન થાય તે માટે બ્રહ્મચારીએ સદા નમૃત રહેવું જોઈએ.

મહાવીરના શ્રાવકો માટે "સ્વદાર સત્તોષ" નામનું ચોથું અભ્યુત્પત્ત છે. બ્રહ્મચર્યનું મૂલ્ય નહીં મમજનારા તાર્ત્વિક અર્થ સમજી શક્તા નથી તે દુરપયોગ કરે છે પત્નીવાળા ગૃહસ્થને પણ નીતિશાસ્ત્ર કહે છે કે પ્રજ્ઞે-ત્પાત્તના હેતુ સિવાયનો વિચારમય ભાવનાથી રૂંદો ફેરવવું મોહાગ એ પાપજ છે એટલે ગૃહસ્થે પણ વિવેકપૂર્વક બ્રહ્મચર્ય તો પાળવાનું હોય છે કારણ કે અવિધ્યની પ્રજ્ઞમાં વિકારી ભાવના ન પોષાય તેવો વિવેક રાખવાનું ગૃહસ્થનું ખાસ દર્તવ્ય છે.

ભાગત એ તપોબ્રૂમિ છે અને 'તવેમુ વા ઉત્તમ ધમપેર' સંવેત્કૃષ્ટ તપ બ્રહ્મચર્ય છે પૂર્વ ૧૮૧૧ સ્ત્રી મદર્પિઓ પાસે માત્ર જીવનથી માડી પુષ્પ વધ થતા સુધી ફગિવાત બ્રહ્મચર્ય પાલન માટે પ્રગ્ન મૂકવામાં આવી ત્યાં નમ્રતા સદનસીપતા મન્ય અને એવા ધાર્મિક સરકૃતિના ચકુરો જીવનમાં ચકુરો બને આવી સ્થિતિમાં પણ ભાગતમાં અદ્વૈત બ્રહ્મચારી પુરો પાકતા છે મહાવીરના ત્યાગીઓને યાવજજીવન સર્વથા બ્રહ્મચર્ય પાળવાનું હોય છે જોન મૃદુરથો પશુ સ્વપત્ની મર્ષાન બ્રહ્મચર્યમાં માટે છે એટલે તે તત્વનું જોન દર્શનમાં ને મદત્વપૂર્વ સ્થાન છે

આમી નહમન. અને તનો સિખ રમ્ બ્રહ્મચર્યમાં ખૂબજ માને છે દયાન. મરસ્વતી બ્રહ્મચર્યના મોજ પીગ થયા નાધીજીએ સપત્નિક બ્રહ્મચર્યપાત્રો એવમે વચ્ચે રચાત પ્રાપ્ત કર્યું અને મળ્યાએ છતાં જાણા યુવા ગતો પત્ની હોવા જના બ્રહ્મચર્ય પાત્રો નહા છે અને કેટલાક બ્રહ્મચર્યની ઉપાગનાના છત્ર મુ છે એવમે જાણત માટે બ્રહ્મચર્ય નીન વસ્તુ નથી

બ્રહ્મચર્યનું નિવૃત્ત મમ વધ તા ને રીતો આજો પ્રજા પતી ગત્ય, કામજી કે જ્યા પોનેજ પેતાના જીવન વિમમ માધવા સપર્શ ન હોય શારીરિક આર્થિક અને માનસિક દોષથી પીડાતા હોય, ત્યાં પ્રગતિ નવમર્જન કરી તે કોનુ વસ્તુ કરી શકાયો તનો ?

બ્રહ્મચર્યના પાલનાને એ આદરચક્ર વાતો

૪. બ્રહ્મચારી પુરો જહુધા સ્ત્રી મન પ્રત્યે નિરમ્માર કે ધૃષ્ટાની ધિગે ૧. મડી પડે છે દ્વારકિમેક નરજસ્યતારી' નારી એ નડનુ દાર છે એ સુજાનિ ને હુવમ પગિભાવે છે અને તે માને ૨. આમજ બ્રહ્મચારી રહી શકાય છે અહિ

ગંભીર ભૂત થાય છે. વસ્તુને નિંદવાથી વૃત્તિમાં નિંદા પેસે છે. અને ધૃષ્ટા એ હિંસાનું જ રૂપક હોવાથી અહિંસક રહેવાનું નથી. વળી મનનો હંમેશાં એવો નિયમ છે કે તેને જે વસ્તુ પર ચોંટાડવા ન ઇચ્છે ત્યાં ગળાત્કારે એવી જાય છે. આથી તે બ્રહ્મચારી આંખને નિવારે છે પણ તેના હૃદયની વાસનાનો વેગ તો વિકલ્પોથી ઉઘટો વિકસિત થતો રહે છે. આવી રીતે લાલ કરતાં પરિણામે હાનિ વિશેષ થાય છે.

બ્રહ્મચારી પુરૂષે તો પોતાની દૃષ્ટિમાં અમૃત રેડવું જોઈએ. દ્રષ્ટિને નિર્વિકારી બનાવી લેવી જોઈએ. બ્રહ્મચર્યની તમન્નામાં રાત્રિને રાત્રિઓ જાગી સંકલ્પને મુધારી લેવા જોઈએ. ખાસ કરી સ્ત્રી જાત જે કાઈ નજરે પડે તે નાની ગાલિકા હો કે સુવતિ હો યા વૃદ્ધા હો ગમે તે હો પરંતુ તેના પર એક માત્ર માતૃશુદ્ધિ ગાંધી જોઈએ. માતૃભાવ એ સર્વોત્તમ ભાવ છે.

ધૃષ્ટા પત્નીવાળા પુરૂષે બ્રહ્મચર્યની પ્રતિજ્ઞા લે છે. પરંતુ તેનું આરોપણ અને પ્રવર્તન પત્નીરૂપ હોવાથી તે મનસા અને વાચા તો જરૂર પતિત થાય છે અને કલગિન કર્મથી પણ પતિત થાય છે. એકાંતમાં પત્ની સાથે રહેતો, બ્રહ્મચર્ય પાલનારે તો જીવનને તે પ્રતિજ્ઞા ખાતર ‘સર્વં ચિલ્લય મેતુ’ બધું નષ્ટ કરી મૂકવું જોઈએ. કેટલાક બ્રહ્મચારીઓ સ્ત્રી પ્રત્યે ભગિની ભાવ લાવવા મથે છે પરંતુ ભગિની ભાવ પણ બ્રહ્મચર્ય પાલન માટે અપર્યાપ્ત છે કારણ કે ભગિનીની સુવાવસ્થા પછી તેણીનો નિત્ય સંગોગ ભાષ્ત્ર સાથે હોતો નથી. એક માતાજી એવી વાતસલ્ય વાળી છે કે જે જીવંતી સુધી સાથે રહે છે. માતા લોહીને પણ દૂધમાં બદલી શકે છે. જેની આંખમાં સદાય પુત્ર માટે અમીની ખાણો ભરી પડી છે.

પુત્ર માતાની યુવાની પણ જુવે છે અને જર્જરિત દયા પણ જુવે છે; માતા પ્રત્યેનો પુત્ર પ્રેમ અવિકારી હોય છે કે જે ગમે તેવા સંયોગોમાં વિકૃત થતો નથી. આથી માનવભાવ એ સર્વોપરિભાવ છે. તે જાવજ જનનની નાની કે મોટી જાહેનો પર દોળવામાં આવે તો મનુષ્ય શૂન્યમુખી નિર્વિકારો રહી જ શકે.

જેથી લક્ષ્યર્થ પાલનમાં શુભ સંકલ્પની આવશ્યકતા છે તેની તન અને ઉદ્વિગ્નતા મંબમતી પણ આવશ્યકતા છે કે જે આપણે આગલા પ્રકરણમાં વિચારવાનો પ્રયત્ન કરીશું.

સંયમ.

૪

ગાંધીય પંચાંગમાં મયમનો અર્થ દીક્ષા કર્યો છે. ગાંધીયિક રીતે મયમ સ્વચ્છમ્+અ=મયમ એટલે મલાગપૂર્વક નિયમન કરવું તે અર્થ થાય છે. આમ થો ફલિતાર્થ ને નીકળે છે એ ઇન્દ્રિયદમનનો અને બીજો અપનિવૃત્તિનો.

ઇન્દ્રિય મન એ બંને અર્થનું આરમ્ભક અંગ છે અને અપરિવ્રત્તિ એ સ્વચ્છ મીર છે. આથી બંને અર્થ અને ત્યાગના ન રહેવાની રચ્ચે મયમનું સ્થાન ગાંધીયમાં આપ્યું છે.

નિવૃત્તિ પંચાંગમાં શમ અને દમ એ પ્રકારે આવે છે. શમ એટલે ઇન્દ્રિય નિયંત્ર અને દમ એટલે મનોનિયંત્ર. આ બંને અંગોનો મયમમાં ૨ તલાવ થઈ જાય છે.

ઇન્દ્રિયદમન

જાતેન્દ્રિયોમાં જીભ ચક્ષુ મન શરીર નાક અને કર્મેન્દ્રિયોમાં હાથ, પગ, વાણી ઇત્યાદિનો મમાવણ થાય છે. આ બધી ઇન્દ્રિયોપર કાબુ મેળવવાનો અભ્યાસ કરવો તેજ મયમ છે. એમ મહાપુરુષે કહ્યું છે “ઇન્દ્રિયોએ તોફાની ઘોડા છે અને મન એ મદોન્મત આગધિ છે. આ સારથિ અને ઘોડાઓની મલાગ રાખનાર માલીક (આત્મા) સાવધ ન રહે તો શરીર રૂપ રથને તે વ્યારે અને દર્શ ખાડમાં

ધકેની દેશે ને મ્હી સકાય નહિ. ખરેખર આ વાગ્યો ઉપર આપનું
આલીએ તો આપણી જીવન યાત્રા મૂલ થઈ જવ અને આપણું
સાપ્ત રહેજે મુલભ સાથ

બ્રહ્મચર્ય પાનનારે કે આત્મમોક્ષન માર મોધી પહે તા જીમને
સલામતી થટે અતિ ગસનામી બોમનો કેલીખાતમનગ ના ખાણાએ
લેવાથી ઇતિહાસ ઉત્તમિત સાથ છે આદ તમ ખુ કે તેની કેરીમીને
પણુ સરીરમા સુલિકે મગમી લાવી ઉત્તમના મરી મુકે છે બહુધા
બુખ કરતા અધિક ખાવાથી કે વરવાર ખવાથી ૮ વિદ્યુત મરણી
સ્વાદુ બો નો ખાવાની કુદ પડી જાય કે સ્વાન્દ્રિયપત્ર મજુ
મૂવાનુ મન નિર શુ નથો લીધુ જના તેની માતિસ અગર એ
શજમરોએ ખૂન વળુ તી ૮ સીવ મજુના મુખ્યુકેનુ કખાન
અ પ કે મ । ખેગ થો થવા પ મનુ નથ મદુ ખવાથી કે સ્વાન્દ્રિય
ખાવાથી પ્રમ થય પ્રમ ૦ થવાથી મુલભ રો છે જા નીરસ
અને અ । ખેગ થો ને દોઢી જગી જવા ૦ મગાવ કે
સ્વ કે દાની અગર જનને દ્રવ્ય ૮ લીધ થવાથી મયમગ । જે દાનિ
પદોચવાનો મદદ છે તે સ્વર્દે રવના સયમપા દૂર થા છે

નિરીક્ષ કુમા પણુ બહુ મયમ ગખવા જોઇએ । આપ મે પછી
ખરી ઉત્તમ સંતિઓના વ્યય આપ) જોરામા ક તા દોમ્મએ છીએ
આખ એ અતિ અમૂલી અને ઉપોગી વસ્તુ છે તેનો દુરુપયોગ કદિ
ન મગો ખરાજ દમો ન જોવા એટલુંજ આખ માગે પર્વામ નથી
જ , આખોદાગ સુ ૦ સદિત્યનુ વાયન કરવુ કે જે ઉત્તમ મુજોને
ખીનવી સકે તેની જરૂ છે

ધણુ મનુષ્યોને કે ત પપ્પ જોએ પસાર થતો હોય તો તેની
સામે વાકોને સગવા જો
જોને વિવિધ

તેઓ માને છે કે આમા તે શુ ? પરંતુ આત્મેનો અતુર રૂપે હોવા છતાં નિમિત્ત મળતા ધોર દુઃખદાયી થઈ પડે છે, અને ધણીના પતન પણ કરાવે છે આખનો સ્વભાવ જોવાનો છે પણ સુમધુર જોવું, અને સુમધુર દષ્ટિથી જોવું. દષ્ટિમા સૌમ્યતા આવે તો વિષમ પદાર્થ પણ સમ મની જાય

(કર્ણુ સયમ) જાનનો ઉપયોગ તે છે કે ઉત્તમ પુરુષોના વચના મૂલો સામગ્રી સત્મય કરો, મનજન પુરુષના હિતવાક્યો પર ધ્યાન દેવું, અનેદુ ખિઓના આર્ત સ્વર સામળી ઉઠાર બનવું નિન્દા એ એ છે તેને કદિ વાનમા રેડવું નહી

(શારીરિક સયમ) શુદ્ધ વાતાગુણમા ગહેવું, અને સ્વચ્છતાથી વ્યવસ્થા પૂર્વક ગહેવું તે શરીરનો મયમ છે મન ગયા તો જાને દે પર મત જાય શરીર । ત્રિગર હોદા કામઠી કયો લનેનો તીર ” યદ્યપિ મનનો સ્વભાવ છે તે વાળ્યા ડતા ન ગહે તા શરીર પર ખૂમ પણ ગખવો શરીરનો સયમ થીવાર પતનમાથી બચાવી લે છે માટે તે પર ખચિનખ્યાન રાખવો

આત્મસુધિત પદાર્થો પિ આશ્રયિન જો કે આમાન્ય દોષ છે ડતા તે પણ ખરામજ છે.

વાચાસંયમ

‘શાસ્ત્રપૂતં વ્યદેહાન્યમ’ શાસ્ત્રથી મળેનું સચ્ચ બોલવું એ વાતને આપણે છેક જ ભૂલી ગયા છીએ વાણીના દુરુપયોગથી આપણે જીવનમાં અનેક અર્થો છત્પન્ન કરી મૂકીએ છીએ મહાભારતનો આખો પ્રમગ દ્રીપદીના દુર્વાકાનું પશ્ચિમ હતું, જેવું આપણને જ્ઞાન વ્યા રહ્યું છે ? ગમે તે બોલવું ગમે તે લખવું, એ જાતનો આપણને મેનિયા લાગુ પડ્યો ગયો છે

મુખનો આકાશમાર

પૂર્વકાતના મહાપુરોએ મૌનનું જે પ્રાચીન બનાવ્યું હતું તે; તથા આપને મમજતા રહ જાય છે જે વધીને પ્રવૃત્તિ મનો આશિષ કરી મુદે ૧ ચિત્રગતિને અજાણતા દે છે અને પરિણામે કિલ્લા કીર્તિ આતા ૧૧૧૬ વળે અપરિગિત બે ૩ નારને મારા અને મીઠું ભોજન અન્યથા ૬૫ પડે ૪ અર્થી હવે નમો અગત્યો નારસો ઉતરે ૬ અને આખું વાનાવજન અમન અથ જની જત ૭ અપરે નારી અનર્થમરી પ્રગતિથી અર્થી જનુ ભેદ

વાળીના મવમથી સમિતો દુર્ગવ ન થતા મવમ ૬૫ છે તેથી ધર અમ ૧ મમ જગી જત ૪ અને વિચારના નવ સાર નમા વમ મો છે અપરે મો મનુષ્ય અનુજ વિવળી બની જાય છે મધીછતા હવનમા મૌનસમિતો મુ મર્ગ ૬૫ ૧ અને કરી મરી ૩ ત આમે ૧ ૭ ૫૨૦ મામે ૧

મનોનિમનું

મનો દુષ્ટ પ્રગતિ ૧૨૬ ત્યા કી ગમ્યા ૧૨૭ ૪ ૧ મનો નિમદ નથી ૧ કે મનો ૫ ૧ મામ રથાપુન્તીજ મનો મવમ છે મનો મત સુદર મોગ આપતા રાંતુ ૬ જેથી તે ખાટા રિત પો ૬ મોગ વિચારમા ન ભોગ્ય ૧ અસ્તિત્વ વિચાર, ખાન વિતન મ્વાચાર અને વાય ૧ આ બધા મનના આસ્તિત્વ મોગને છે

મન ૧ જે અમમત મુદવા માને ૬ માટે તેને ફાગ ૫૩૨૧ દેવુ નદિ દર્શને મ્મ ની પાસેથી મર્મ લેતા રહેવુ ભે તેની પાસેથી તમે કમ નહી લા તો તે આગમુ અને દુષ્ટ નથી જરી તેને અમૃત પાતા રહેવુ, કદિ મેર ન પાતુ ભે મન મુમાન ૬૨૦ તો તમારો મોભે ધવો દળવા થઈ જશે

કેટલાક મનુષ્યો ચિતાની ભઠ્ઠીમાં મનને બાળી નાખતા હોય છે, કિંવા ધણા વખત પત્રી કઠવાના કાર્યની ચિતા આજયીય કરી રહ્યા હોય છે આથી પણ મનની અવસ્થાના વધે છે માટે બોગી ચિતા કે ઉપાધિથી પણ મનને વગળુ રાખવું જોઈએ

મનને પ્રસન્ન રાખવાની હમેશા ટેવ પાડવી જ્યે આત્માને રાહત મળે છે જ્યારે જ્યારે વખત મળે ત્યારે મહાપુરુષોના વાક્યો વિચારના અને તે પર ઉકુ ચિતન મ્હો કરવું, આથી મન અબ્યાસી થઈ જાય છે

૬

અપગ્નિદુષ્ટિ

પૂર્વ ાળથી તૃપ્તિ નામની વૃત્તિ મન સાથે જોડાયેલી છે આથી જ્યારે જ્યારે કોઈ વસ્તુ મળે ત્યારે ત્યારે તેને સધરી ગમવાની અને વધુ મેળવવાની શ્રમમાત્રને ઇચ્છા ગ્રહે છે ત્યાંમ માર્ગનું આ બધ બારણ છે, અો મહાન દુખના રણુ રૂપ છે એટલે આ વૃત્તિ પર ધ્યાન આપના ચૂકવું ન જોઈએ

આ ૪ વૃત્તિનું પોપણુ ડરનારી ગોમ મતાનેચ્છ પણ મનુષ્યમાં હોય છે સતતિની ઇચ્છા ખાતર તે અનેક અધર્મ કરી બેસે છે સતતિ થાય એટલે તેના ખાતર અને તેની પ્રજા ખાતર એ અનેક ગણી સપતિની ઇચ્છા મનમાં ગમ્યા દરે છે અને તે ઇચ્છાને પૂર્ણ કરવા પગિત્રદ વધારી જાય છે ધણુખર પરિત્રદ વધવાનું કાગળુ સતતિ માટે કે પોતાની પ્રજા માટેનો સત્રહ એજ છે આથી પોતાના જીવન પુરતા પરાંમ સાધન હોના છતાં મનુષ્ય અસતુષ્ટ નહા જ કરે છે અને નવા મેળવવાની ચિતામાં મનેનાનો ઉપયોગ પણ કરી શકતા નથી

અતિ માટેનો ધન મત્રહ, સતતિના જીવન વિમલમાં મોટાનાં

એસે તો તો બંડારના બંડાર ખાલી થાય. પરંતુ રાખીને ન કહેવાય કે ન સહેવાય! એટલેજ તેમણે આ માર્ગ લીધો હતો.

બોજ મહારાજ મહેકનું ચરણ વાંચી મનોમન હસી પડ્યા; તેને લાગ્યું કે પ્રશ્ન દાતા તો કોઈ વિચક્ષણ લાગે છે. તુરંતજ ઉત્તર રૂપે બીજું ચરણ લખ્યું કે, "મહતામાપદા કુતઃ" મહા-પુરુષોને વળી આપત્તિ શી ?

બીજો દિવસે આ જવાબ વાંચી મંત્રીજી તો વિચારમાં પડી ગયા કે જવાબ તો મહેકશાહ મળ્યો. હવે શું કરવું ? તેણે ત્રીજું ચરણ આ રીતે લખ્યું કે, "કદાચિત્ કુપ્યતે દૈવમ્" અર્થાત્ કદિ પ્રારબ્ધ કોપે તો !

સમય ચતાં મહારાજ કચેરીમાં બીજો દિવસે પધાર્યા અને ત્રીજું ચરણ જોયું કે "પ્રારબ્ધ કોપતો તો શું ? તેને ક્યાં દરકાર હતી ?" તુરંતજ ચોથું ચરણ પૂરું કરી દીધું કે જો દૈવજ વિરુદ્ધ જશે તો પછી 'સંચિતોઽપિ વિનશ્યતિ' સંબંધેનું પણ શા ખપતું ?

દાનીનું 'કેવું' હૃદય હોય છે તેનો આ આગેહજ ચિંતાર છે. જ્યાં પરિગ્રહ વૃત્તિ નથી ત્યાં ભવિષ્યની ચિંતાજ શી હોય ?

આજે તો આપણે જોઈએ છીએ કે મનુષ્ય પોતાની પરિગ્રહ વૃત્તિ પોષવા ખાતરજ બહુધા જીવન વેંચી નાખતો હોય છે. ધન એ તો સાધન છે તેનું જ્ઞાન ન રાખનાં રાત્રિ અને દિવસ તેની પાછળ પડ્યો રહે છે; જ્યારે તેનો ઉપભોગ તો ગિચારો કરીજ શકતો નથી અને ઉપભોગ કરતો હોય તો પણ તે ઉદ્યતાજ માગે અને એ રીતે "સૌ સાધન મંધન થયાં" એ ઉક્તિ ચરિતાઈ થતી રહે છે.

જગૃતિ.

૫

અહમ્યર્થને આપણે હંડા અર્થમાં લઈ ગયા છીએ એટલે અહમ્યર્થથી ધ્રુવના સંયમ અને ત્યાગ એ બન્ને પાયા ગણાવા જોઈએ. તે બન્ને પાયાની સ્થિતિ કેવલ જગૃતિ પર અવલંબે છે.

જગૃતિ એટલે સાવધ દસા. અહમ્યર્થપાલન માટે જોડલી સંયમ અને ત્યાગની આવશ્યકતા છે તેટલીજ જગૃતિની પણ છે. જગૃતિને જાગવાન મહાવીરે અપ્રમતતા, બુદ્ધદેવે સ્મૃતિ અને શ્રી શંકરાચાર્યે વિવેક તરીકે ઓળખાવી છે.

કોઈ પણ સુખના શોધકને પોતાની જગૃતિ રાખવાની વિશેષ જરૂર હોય કે અનંતકાલથી [જડકર્મ] માયાના અભ્યાસને લઈ સાધક દસામાં મનુષ્ય હોયે હોયે જૂલ ફરી નાખે છે. આથીજ:-
To err is human "મનુષ્ય માત્ર ભૂલને પાત્ર" એ કહેવત ચરિ-
તાર્ય થાય છે.

જેમ તંદુરસ્ત માણસને રાત્રિમાં સુષ જવું એ સ્વાભાવિક છે પણ જગવું એ અપત્તસાધ્ય છે, તેજ રીતે આપણું સુષ જવું નવીન નથી; જગવું એજ નવીન છે.

જગૃત થયા પછી મનુષ્ય યતી જૂલથી બચી જાય છે, ચોક્કસ થઈ જાય છે, પરંતુ પૂર્વે ચલેલી જૂલવું પણ જો તે નિવારણ ન

કરે તો ભવિષ્યમાં તેની સખનનાઓ થવા સહન છે તેથી મનથી પુરવે અપશ્યનુ સેવન ન થાય તે માટે સતત લક્ષ્ય રાખવું જોઈએ.

જેમ વસ્ત્રમાં પડેલા કાનને દૂર કરતા માટે ક્ષાત્ર અને પાણીની આવશ્યકતા હોય છે, તેમ થોલા દોષોનું પ્રક્ષાતન કરવા માટે પશ્ચાતાપ અને આત્મચિન્તાની આવશ્યકતા છે.

પશ્ચાતાપ

પશ્ચાતાપ જેમ જેમ થાય તેમ તેમ અન કરણની શુદ્ધિ થતી જાય છે. પશ્ચાતાપ ત્રણ પ્રકરના હોય છે. કાર્મિક, સાગ્રિક અને માનસિક.

કાર્મિક પશ્ચાતાપમાં તપશ્ચર્યા કરવાની હોય છે. આ તપશ્ચર્યાઓ અનેક પ્રકારની હોય છે. જે પ્રકારની જૂલ હોય તેવી તેવી તપશ્ચર્યા કરવાનો તુરંતજ નિર્ણય કરી નાખવો જુનું અમરણ મારા પડી આ નિર્ણયમાં જરા પણ વાંધ નહોતી નહિ.

વાચિક પશ્ચાતાપ એ પ્રમથના હોય છે. એક સ્વયં કરવાનો અને બીજો અન્યદ્વારા કરાવો.

સ્વયં કરવાના પશ્ચાતાપમાં પોતાના અતરાતમાં સનક વાગીથી યાદી આપીને પછી ભવિષ્યમાં જૂલ ન થાય તેવી (એકાત્મતા) પ્રતિજ્ઞા કરવાની હોય છે. આ ક્રિયાને જૈન દર્શનમાં પ્રતિક્રમણ કહેવામાં આવે છે.

(૨) રૂઝા ધાજીચર્ચની થયેલ સખનના ત્યાગ કે મનમના લાગેલા દોષો કે ત્રુટિઓને આત્મજન પાસે કહેવી, તે બીજા નબળો વાચિક પશ્ચાતાપ છે.

આત્મજનમાં—માતાપિતા, માતૃવક અને પિતૃવક અને માતૃવક મિત્રનો સમાવેશ થાય છે તેની પાસે પોતાના દોષો માન સ્પષ્ટ રીતે જાહેર કરવા, અને ફરીયાદો તેવા દોષોથી ગમી શકાય

જાગૃતિ

તેથી પ્રેરણા અને આત્મીયતા લેવા જોએ તેમજ નાયશ્વિતરૂપે
જાતાવેના કાંક નિયમોને પાનવામાં જગ પશુ ઢીન કે અરથિ ખતા-
વતી નહિ, અને હિસાહહી। પરુ થવુ નહિ

આત્મીયતા

માનસિક પશ્ચાતાપ શા નિમિત્તે આત્મીયતા પડે છે આત્મીયતા
એટલે મનમાં પુન પુન ગેયોતુ ચિત્તન કરવુ અગી નાનાથી માડીને
મોટા દોરો સુધીનુ દુષ્ટ પરિણામ વિચારવુ જોઈએ સાચો માનસિક
પશ્ચાતાપ થતા પછી ખીજી વાગ જૂન થતી નથી અથવા તીનરૂપે
થતા હોય તો તે મન થતા માટે છે અને એમ કમલ મનુષ્યનુ
અર્થજીવ આગિમાં જોતુ નિર્મળ તની જ્ઞાન છે આસુરી ભાવનાઓ
નીકારી જઈ દૈવી ભાવનાઓ પેસે છે અને તે યોગમાર્મમાં આત્મ
અને વાગગ વધે છે

ક્રોધ માન માલ નામ ઇર્ષ્યા અસૂરા કાલ કામ આદિ
મોટા કે નાના દોરોને નિવારવા માટે લીધેના બ્રહ્મચર્ય ત્યાગ મનમ
ઇલાદિ પ્રતી પશ્ચાતાપથી દુઃખ વગ્ના જ્ઞાન છે અને મતત જાગૃતિથી
પુન પુન વિમગિત થતા નર છે તેનુ અત્મામાં જો રીને પરિ
પુનન થાય છે, તેને અજો તેવા માપ્યને આજ્ઞા જગત પ્રત્યે
અનુરૂપા સ્વય ચર્ચ જ્ઞાન છે આ રીને નિમિત્તનુ અર્થ નમન્યા
તરી ત્યાગનુ મહત્તર વિચારીશુ

ત્યાગ.

૬

ત્યાગનો અર્થ ઘણા લોકો એવો કરે છે કે “ધરણીડીને આપ્યા જવું અને બિડ્યા માગીને નિર્વાહ કરવો.” જમરાન મહારીરે ત્યાગ માટે બહુ ઉત્તમ આદર્શ પોતાના જીવનમાંથી વિશ્વને આપ્યો છે; તેમણે બાહ્ય અને આંતરિક બન્ને સંયોગોથી મુક્ત થવું—તેને ત્યાગ કહ્યો છે.

બાહ્ય સંયોગ એટલે અનંત કાળથી આપણે જે વસ્તુઓમાં આસક્ત રહ્યા છીએ તે પરથી સમજપૂર્વક આસક્તિ છોડી દઇ કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, માયા, મત્સર છત્યાદિ રિપુઓ આમેનું યુદ્ધ આદરી દેવું, અને કમલ. તેઓના આંતરિક સંયોગોથી પણ છૂટી જવું કે છૂટવાનો પ્રયત્ન પ્રયાત્ન કરવો તેનું નામજ ત્યાગ.

આવો ત્યાગ વીરજ કરી શકે છે ધન, માલ, મિત્રતા, તથા યુવતીઓ, રાજપાટ, સત્તા, અધિકાર, માલિકી આ બધું મળ્યા પછી “હલ્લે ચિપિટ્ટોકુવ્વર્ણ” તે મળેલાને કાણ ત્યાગી શકે? ત્યાગવાનું કારણ તેમાં મુખની અતૃપ્તિ અનુભવી તે છે, આનેજ મુદ્ધ વૈરાગ્ય તત્ત્વ તરીકે ઓળખવું જોઈએ.

જ્યાસુધી પદાર્થ પ્રત્યેની નમતા મનુષ્ય ત્યાગે નહિ ત્યાસુધી તે આત્મતત્ત્વના સોધનમાં અવકાશ ન મેળવી શકે! આથીજ

સંયમના પરિપાક પછી સાચો ત્યાગ રહુરે છે. સંયમમાં તો અસ્પાંશે પણ સંઘર્ષવૃત્તિનો સંભવ હતો. થોડું પણ વાપરવાથી છૂટ હતી. અહિં તો “અન્ય કારણે અન્ય કશું કદપે નહી.” માત્ર સંયમમય બનેલા જીવન માટે કંઈક લેવું, અને તે પણ આસક્તિ રહિત ભાવેજ અન્યથા કશું જ નહિ.

યદ્યપિ જનકવિદેહી ગૃહસ્થ હતા, છતાં વેદધર્મ તેને આજ્ઞા સૂચિતાની અપેક્ષાએ ત્યાગી કહે છે. ભગવાન મહાવીરે પણ ક્યાં નથી કહ્યું કે—સન્તિપરોહિ મિત્રલુહિ ગારસ્થા સંજમુક્તરા” કેટલાક કુત્સિતે, મિત્રુઓ કરતાં સંયમી ગૃહસ્થનો ત્યાગ ઉત્તમ હોય છે. એટલે કેવલ ધર ત્યાગી જનારજ ત્યાગ ધર્મ પાળી શકે તેવું નથી. ગૃહ-જીવનમાં પણ આસક્તિનો ત્યાગ થઈ શકે છે; અને ભગવાન મહાવીરે પોતે પોતાના જીવનથી તે રપષ્ટ કહ્યું છે.

પરંતુ ગૃહસ્થજીવનજ એવું જન્મજમય છે કે તેનો ત્યાગ એ કેવલ અપવાદ છે. કોઈ પૂર્વયોગી (પૂર્વકાલમાં જોણે ત્યાગે પાલ્યો છે તે) નો આત્માજ નિમિત્ત મળવા છતાં અનામ્નકત રહી શકે છે. બધાં સાધનો મળવા છતાં ભોગવાસનાથી વિરમી શકે છે. આથીજ મહાપુરુષોએ સાર્વત્રિક જીવન માટે તો ગૃહસ્થજીવનથી સર્વથા મુક્ત થવું એજ ત્યાગજીવન બતાવ્યું છે.

પૂર્ણ ત્યાગ એકાએક ન કરીશકે તેને માટે જૈન શાસ્ત્રમાં ‘અગારિમાર્ગ’ એટલે ગૃહસ્થનો ત્યાગ છે. તે ત્યાગમાં પણ દાનવૃત્તિ; શ્રદ્ધા, ચૌર્ય, નિરપ્રહભાવ, ધૈર્ય ઇત્યાદિ ઉચ્ચ સદ્ગુણો કે જે આત્મ-તત્ત્વની ઝાંખી થવામાં સહાયક છે, તેની આવસ્થકતા રહે છે, જૈન દર્શનમાં તેનાં જ્વલંત દૃષ્ટાંતો ઉપાસક દર્શાવે, ભગવતીજ ઇત્યાદિ શાસ્ત્રોમાં બહુ મળી આવે છે.

સુખનો સાક્ષાત્કાર

ત્યાગના પ્રથમ અંગો મે જી જોના નામ પરોપકાર અને દાન છે
પરોપકાર

“ પરસ્પર જીવાનામુપગ્રહ ઉપકાર એ તો જીવોનું સ્વાભાવિક લક્ષણ છે એક નાના જીવથી માડીને મહાન પ્રાણી સુધી સૌ પરસ્પર ઉપકાર પરજ જીવતા હોય છે

જીવો વાયુ વાતા વાતા પરોપકારના પદાર્થપાક આપે છે વૃક્ષ પોતે તરે છે જતા બીજને છાયા તથા મીઠા મળના ફળ આપે છે તેના એકેક અંગો પરોપકારાર્થ હોય છે આ નધા પૃથ્વી ક્ષિત્તિ થાય છે કે પરોપકાર એ જીવોનો સ્વાભાવિક ગુણ છે મનુષ્યોએ ધન, શક્તિ સત્તા શાસ્ત્રપણ ઇલાદિ સાધોનો ઉપયોગ પરાધે કરવો જોઈએ ।

દાન

અહીંથી વિભમ થતા મનુષ્યોમાં લનવૃત્તિ જો છે લનવૃત્તિમાં માત્ર નિમ્નનાજ મનુષ્યોના મમાવશ નહી થતો । દાની મનુષ્યેની એકજ માત્ર દષ્ટિ હોય છે કે અર્પણુ આ અર્પણુતાના ગુણને લઈને તેનામાં વી તો રહે છે આની જ સાક્ષ્યારો કહે છે કે ‘દાતા મયતિ યા ન યા દાતા તો વિશ્વમાં મળના દુર્લભ છે. દાનીને જરા પણ સ્વાર્થ હોતો નથી એટલું જ નહિ પણ દાતામાં સાચવવાની વૃત્તિ સુદ્ધા હોતી નથી મોઢં શિર માં તો તે પણ તે આપવા તૈયાર રહે છે હદની કે અન્ય સાધનોની તા વાતજ શી ?

જારી દાનની તાત્કાલેવી પડી મનુષ્યને જીવનગિકાસ માટે દાન એ જી આન ન ર છે તેના બે કારણો છે (૧) આપવાથી જી બીજા પ્રતા મોટા છુ કે માનન સપન છુ તેવુ અભિમાન બજે છે, કે જે આત્મવિકાસનુ બાધક અંગ છે, (૨) મોઢની આપેની વસ્તુ

કાંઈ વખત ટકી શકતી નથી આથી તે સ્વયં પ્રાપ્ત સાધનોને
સ્વયં છોડી ત્યાગ કરી તાસ્વી જીવન ગાળે છે અને સમિતો વિગત
કરી નિર્ભયતા સાધવા ઇચ્છે છે તેમજ વિશ્વના પદાર્થ પાક રૂપ પોતાનું ઉચ્ચ
ચારિત્ર બનાવી દે છે, અને આખરે આત્મસુખમાં લીન થઈ જાય છે
આપણે આ પ્રકરણમાં ત્યાગને અર્થ ત્યાગ ॥ ઉત્પત્તિ અને
ક્રમિક વિકાસને તપાસી ગયા, હવે એ ત્યાગ તથા સયમના ઉપયોગી
અંગતી વિચારણા કરીએ ! !

અહિંસા

૭

ત્યાગનો ગુણ જોડેનો ખીલે છે તેટલીજ અહિંસા સિદ્ધ થાય છે, અદના ખીજી રીતે કહીએ તો ત્યાગનું પાલન અહિંસા પરજ નિર્ભર છે તેમ માનીએ તો આવે.

અહિંસાની જાનના સિવાય ત્યાગ ઉદ્ભવતો નથી, અને મુકામ વિના સાચી અહિંસા જાગતી નથી.

અહિંસાની પ્રવારત વ્યાખ્યા એ છે ન+હિંસા=અહિંસા અર્થાત કે કોઈ જીવો માનુ નહીં.

શાસ્ત્રનારો કહે છે કે લોકના ૧૪ પશુ આદાયનો એવો ભાગ નથી કે જના જીવોનું કોઈ રૂપમા પશુ અસ્તિત્વ ન હોય. સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિએ જોતા પાણી પૃથ્વી, વાયુ અને વનસ્પતિ જેવા ૬ યોગ પશુ જીવો છે હમ ૥ તો માયન્ટ્રિક રીતે સોધ જગજગહેર મધ મધ છે કે પાણીના એક જ ગિદુમા સૂક્ષ્મદર્શક યત્રથી સખ્યાનધ હાલતા ચ નતા જીવો સ્પષ્ટ દખાય છે.

છતાં જન માત્રને જીવનું તો છેજ અને તેના જીવનમા ઉપરનાં તત્વોની આવશ્યકતા હોય છે, એથી શાસ્ત્રકારોને મર્યાદા બાધવી પડી કે, જીવનની જરૂરિયાત સિવાયની વસ્તુઓ વાપરનામા હિંસા

હે. આથીજ અહિંસાનતનું રક્ષણ કરવા માટે અદ્યત્ત અને અપરિચ્છેદ બન્ને મનો-તરીકે હાથમાં આવ્યાં.

અશક્ય પરિહાર અને અશક્ય પરિહાર એવા ત્યાગના એ બેદો પણ એટલાં માટેજ પડ્યા. જેના વિના તમે ચલાવી શકો છો, તેના ઉપયોગ કરવો તે પાપ છે, અને અશક્ય પરિહારમાં ગણાતા પદાર્થો વિના તમે જીવી શકવાના નથી; માટે તે પાપ હોવા છતાં તમારે માટે અનિવાર્ય છે, એમ અતવાહું પડ્યું. પરંતુ આ બધું જીવનનિર્વાહ અર્થે અન્યથા નહિ ! જીવન માટે પદાર્થ-પદાર્થ માટે જીવન નહિ !

અહિં જે સત્ય ન મૂક્યું હોત તો આગી અચામણીનો નિર્ણય કોણ કરત ? એટલે સત્ય ને જન તરીકે ગણાવી એ એક એવું ન્યાયી-સ્વ-મૂક્યું કે જે બધી રખસનાનો ન્યાય આપે, અને બધી બધી જાતોનો ફળવો કરી ?.

આમ હોવા છતાં અહિંસાનો પ્રત્યેક હમણા બહુ ગુચવાયો છે. આજે એ પક્ષ નજરે પડે છે: એક અહિંસાના અતિરેકનો, અને એક હિંસાના અતિરેકનો.

જો ન્યાય કે સત્યની તુલા પર વિચાર પૂર્વક તોલન કરાય તો પરિસ્થિતિ એ ચર્ચ છે કે, હિંસક અને અહિંસકનો તાબો મેળવવો આજે કઠિન તો શું ! અત્યંત કઠિન ચર્ચ પડ્યો છે.

આજ શુભેચ્છામાં વધુ ઉપરથી અહિંસક દેખાતા મનુષ્ય પણ બીજી રીતે હિંસા કરતા હોય છે; અને ઉપરથી હિંસક દેખાતો વર્ગ પણ હિંસાના મહાન દોષોથી બચી જતો હોય છે. અહિં દેહલોક વર્ગ એવું આશ્વાસન લે છે કે આતો અધર્મનો યુગ છે કિંવા અહિં અધર્મ, જિતે છે. આ કથનમાં જોટલું સત્ય છે તેટલો જ ખમ પણ છે.

અહિસાનુ વાસ્તવિક રૂપ

ખધા જીવોમા મનુષ્ય સર્વોપરિગ્રાહી છે તેના હાથના ટેરવામા અને મગજમા એવી મહાન શક્તિ છે કે તેમનો દુરુપયોગ કરીને ક્ષણ માર્ગમા હજારો જીવોના સહાર મરી શકે છે તેમ સદુપયોગથી રક્ષણ પુણ કરી શકે છે એટલેકાંઈ પણ પ્રાણિની ધરાવાપૂર્વક કે ગદ્યલતથી લાગણી દુભવવી તે હિંસા છે અને પોતાનો ધર્મ જાળવી કાઢી શકે પ્રાણિની લાગણી સતોપવી તે તાત્વિક અહિંસા છે

આવી અહિંસા સામાન્ય મનુષ્ય માટે કે પ્રમાદી અથવા પીર્ષદીન પ્રાણી માટે સાધ્ય નથી તેથીજ તેનું રચાન બ્રહ્મચર્ય ત્યાગ સયમ અને વિવેક પછી મેળવ્યું છે

જતાં મર્યાદા સામાન્ય માટે પણ અહિંસા વ્યાપક થાય, અને આચરણમા મૂકાય તે માટે શાસ્ત્રકારોએ આપણને અનુકંપા નામનું તત્ત્વ આપ્યું, જેને દના પણ મંદી શકાય

મહાત્મા ગુનમીદામજી કહે છે કે 'દયા વર્મણ મૂલ્ય છે' દના એ ધર્મનું મૂળ છે

અનુકંપા

અનુકંપા એટલે મ માનુ કુળ દેખી તે દૂર કરવાની દત્તિ થરી અનુકંપા — મીઠાનું કુળ દેખી કરી જવું તે

અનુકંપા નામની વૃત્તિ તો જીવ માત્રમા હોય છે એક સુન્દર પ્રાણિ શુ પોતાના સ્વચ્છને ચહે છે તેના કુળે તે કુળી થઈ જાય છે, તમા રક્ષણ મેળવવાનું મર્યાદા અરચવા તૈયાર થાય છે એમ ક્રમશઃ નિપટના કે સ્વજાતીન જીવો પ્રત્યે પણ તેની આજ્ઞા થઈ વધતાં પ્રમાણમા અનુકંપા રતબધિ હોય છે આજ રીતે આપણે કેક મનવ સુત્રીના રીધા જીવોમા પોતપોતાના વિકાસ પ્રમાણે તે

શાવ સ્પષ્ટ લેઈ ચકીએ છીએ આ શક્તિનો જોડો અંશે ક્ષેત્રવિશાલ
તેટલે અંશે તે દંવાણુ શક્તિમા ખપે ।

સ્વાર્થશક્તિનું મહુધા અનુકંપાના કરાની સંધક છે
સ્વાર્થનો પૂર્વ જોડો દર યાવ તેટલે અંશે મનુષ્ય અનુકંપક બને
મનુષ્ય માત્ર પોતાના કુટુંબ કે દેહ પ્રત્યે તો મમત્ત્વ રાખેજ
જે, અને તેથી તે પ્રત્યે અનુકંપક પણ રહે છે, પરંતુ તે અનુકંપા
સ્વાર્થની કહેવાય, પરમાર્થ બાવે અનુકંપાની શક્તિ ભગૃત કરી
તે જ અહિંસાના નામનો વિશાલ છે.

અહિંસાનો વિશાલ એટલે મહાયર્થનો વિશાલ—મહાયર્થનો વિશાલ
એટલે આત્માનો વિશાલ તે જ રીતે અહિંસાના વિશાલથી પ્રેમનો પણ
વિશાલ થાય છે અનિમકનો કોઈ દેરી ન હોય કારણ કે દેવનું
નિમિષજ ચાલુ નહીં પરંતુ અહિંસાના પ્રાગભવા કલય જોઈ દેરી
હોય તો પણ તેનો પ્રેમ તો તેનું પરંતુ તેનો જ હજી જોડો
પોતાના દેહ કે પુત્ર પર પ્રેમીનું તો સા જોડું જુડે અને ગરે,
પરંતુ દુષ્ટીનું પણ દ્વિત ચિત્ત અને દ્વિત આચરે તે જ સાચો અહિંસક
માનો અહિંસક જેમ દિશા કરતો નથી તેમ લેઈ પણ
ચકતો નથી કારણ કે તે નજે કે કે લે મને અવન પ્રિય છે તો
મોને પ્રિય હોતું લેઈએ । તેની જુ કાઈને દુઃખી ન ચકે, અને
અવનજ્ઞાની કિયા કરી એ જ માગે ધર્મ છે

જૈન શાસ્ત્રમા જે મેવગ્ય મહાગાનનું ચિત્ર અહિંસમતાનું
સ્પષ્ટ જ્ઞાન કરાવે છે —

કાષ્ટ મે દેવો મેવગ્ય મહારાજની અહિંસા (અનુકંપા) ની કરોડિ
કરવા માગે એ- મા / અને બીજી પારેતુ બીજી ના છે
મેવગ્ય મહારાજ કચેરીમા મેકાલે એનાએક નમનારેતુ પારેતુ

તેના ખોળામાં આમરિમ રીતે આવી ગયે છે વાચા ન હોવા છતાં તેનું મુનુ અંગ ગદ્યનું આપનાની માન્ય કરી રહ્યું છે, તેવામાં જ સામે માજ આવી મેડો અને વિચિત્ર વાણીથી કંઈવા બાગેવો કે મહારાજ ! મારે ખાજ છે તે આપી દે '

મહારાજ—(મનુષ્યમેધ્ય વાણીથી આમ કિત વહો) હું ક્ષત્રિય છું અને જિનનો ઉપાસ. હું મારે ટે અહિ પ્રવશ ધર્મ તે એ છે કે "ક્ષતાત્ કિલ વ્રાયતે" ઘરણાગતનું ગદ્યનું કરવું તેથી હું પારેવાને છોડી ચકું તેમ નથી

ખાજ—ત્યારે મારી લાગણી દુઃખવરી તને પાલવસ ? ત્યાં અહિમનો ધર્મ નહિ ચૂકે ?

મહારાજ—હું લાગણી પણ ન દુઃખવી ખડ મોન તારે મારે શા ખોરાકે જોમએ ?

ખાજ—મારે બક્ષણ નાસ મિત્રાવ શું હોઈ શકે ? અંતે તે પણ તારા ખોળામાં છે તેનું

મહા —ને તો અપાખજ નહિ ખીન્ને કોઈ માર્ગ છે ? કે જોધી તારે મન તમ સાય ?

ખાજ—હા તારે પોતાનું (પારેવાના વજન જોડું) મામ આપે તો આવી શકે !

મહારાજના અંતે ન શાન્તિ બાપી મધ પોતાના બન્ને ધર્મોનું પાનન થવાની ત કિ તેનું હું નાગી હાથ પોતાના દેહની તો તને લવ પ્રતિજિત એ ન હતી આનું નામ જ સ્વધર્મ પાલન તુમ મદ ; એક વાજનામાં પારેવું અને ખીજમાં ગતનું મામ ને શા ગ રાત્ર લઈ પોતાના અમને સ્વર દાપી માગના લેચી તુલામાં મૂકાવ્ય પરંતુ તુલા તો જરીએ ન નમે !

અહિ સા

જ્યા સ્વજનો સ્નેહિઓ અને પરિજનો વિષાદમાં ઘેરાયા છે
મેઠ બાજ પદ કાતિ ન રોષ કરી રહ્યા છે, તો કોઈ મહારાજને
સમજાવી રહ્યા છે કે, પૃથ્વીપતિ ! બીજી બધું એ આપો ગમે તે
કે પશુ આપ પોતે ન મરો આ તો મૃત્યુનો દાન છે, આપ
હવે મહેશો તો જન્મત જીવશે.

રાજા તો પ્રસન્ન જ હતો પોતાના મૃત્યુનો તેને બન જ ન્યા
હતો ! તેથી જ પોદિમા પાર ઉતર્યો આખરે અહિ મકનો વિજય
થો, અને આની ચૌરપૂણ અહિ સાથી દેવો નતમસ્તક બની ગયા

આ મિત્ર સાચા અહિ મકનુ છે પોતાના સ્વાર્થ માટે કોઈને
પણ ઇન્દ્ર ન પહોંચાડી અને બીજાના સ્વાર્થ માટે પોતે મધુએ
મહો લેવું આ શુભ અહિ સક્રમાં હોય છે (સહિચરનાનું પ્રકરણ
આગળ આપેલ છે) સાગશત જોટલી સ્વાર્થ ગહિનતા તેટલોજ
મનુષ્ય અહિ મ. ગણાય !

અહિ સામા વિવે

અહિ મામા બે વિવેક ન હોય તો અહિ સાનું કાર્પણ હિ મા
રૂપ બની જાય છે વૈદ્ય દર્ કાઢવામાં, મામાપ પોતાની પ્રજાને
સમજાવું આપવામાં અને વડીન કે ધર્મગુરુઓ પોતાના શિષ્યોને
મહાજવામાં, જો દયા ખાય તો તે દયા પણ ધણીવાર હિ માના
રૂપમાં પગિણુમે માટે દરેક ક્ષેત્રમાં અને દરેક ક્રિયામાં અહિ સાના
ઉપાસકે વિવે ગખડો ઘટે

સાચી અહિ સા પાવવાથી મનુષ્યના કોઈ શત્રુઓ રહેતા નથી
આમા જગતના જીવો પ્રત્યે તે મિત્ર ભાવે ગહી શકે છે તે દેશધમ
પાળે હોવા છતાં અન્ય ગણ્ટનું અહિત ઇચ્છતો નથી હિ સાથી
પ્રાપ્ત થયેલ વસ્તુમાં તે જરા પણ માનતો નથી

સાચો માર્ગ

આ મધ્ય નિર્બળતાના લક્ષણો છે સાચોવીગ આ યુદ્ધના પત્તો
નથી તે પોતાનો ' અપ્પા મમિન્ત' આત્માજ પોતાનો વતુ છે એમ
નાનો બહારની સહિષ્ણુતા કેમરી, પોતાના દુષ્ટ મન સોચે વચ્ચે લાગી
બદ છે જેમ જેમ મનનો દોષ દૂર થાય તેમ તેમ અનુભવો
અહિસક સ્વયં બનતો જાય'

૧૮
૧૨૫
૫૫

પોતા
મનુષ્યો
૧ જેવા

કાયર નાણુમ મહાર જઈ શકતાજાનોતુ મધુ સહન કરશે,
પણ ઘેગના માણુમો પર તે કેર અને ઝેર નરસાવશે બહાર એ
મીનીમાધ હશે અને ઘરમા મિહ જની જશે આને સહનશીલતા
થી રીને કહેવાય ? આતો નરી પામરતા છે

સહનશીલતાનુ સાચું રનરૂપ

સહનશીલતાનુ અનુરૂપ દટાત પૃથ્વીમૈયા છે તેના પર ગમે
તેવી વિદા નાખો એકનાક નાખો કે હિમા પ્રખરના પ્રવ્ય પધગવો,
તેને તે બન્ને મગ્નુ છે મહિષ્યતામા તો આવો સમભાર નેષ્ટ મે
સહનશીલતા હોવા જના સમતા ન હોય તો ત્યા ક્ષમાનો લોપ થાય ।

આ મહિષ્યતાનો આગલ પ્રથમ વેગમાથીજ થવો નેષ્ટએ
ધરના નાના મોટા માણુસોની જૂનો ગળી જઈ તેને સુધારવા પ્રયત્ન
કરવો નેષ્ટએ ધણા માણુસો પોતાના બાળકો પ્રત્યે વારંવાર રોપ
બતાવે છે ને તેને ધમકાવે છે, પત્નીનો જગ વાક થયો કે તુરંતજ
માઝ મારે છે માગોની ઝડી વગસાવે છે, વગડી માતા કે વૃદ્ધ પિતાનુ
વાગવાગ અપમાન કરે છે, પ્રકૃતિ ગરમ રાખે છે આવો માણુસ
પહેતુજ પગથીજુ બૂલે છે

સહિષ્યુને તો સામગ જની મબીરતા અને મેરૂ જેવડુ મન
નેષ્ટએ મનુષ્ય માત્ર જૂનને પાન છે જો મનુષ્ય જૂન સુધારવા
માગજ જન્મે છે, ત્યારે આપણે જૂતને ગળી નાખના પણુ
શોખતુ જાઈએ

ધણા મીઠ માણુસો એના પણુ હોન છે કે જે મોઢેથી ખોનતા
નથી, પણુ મનમા બીજા પત્રો ઢિન્નો રાખ્યા કરે છે આવા મનુષ્યો
ઉપગ્રી તો સહનશીલ દેખાય છે, પરંતુ તે તો વિપધર સર્પો જેવા
ઝેરી હોન છે તેનાથી બચી જતુ નેષ્ટએ ।

સુખનો સાક્ષાત્કાર

મહિષ્યુનાના માધકે એક નાનીથી માડીને મોગી વાત સુધી દરેક પળે નૃત્તિને કાષ્ઠપલ્લુ મથોમોગા વથ રાખી આગળ વધતુ જોષ્ઠએ પ્રથમ આવી રીતે કગવા જતા તને ઘણુજ મૃદ દેખાશે એર પીલુ સહેતુ, પણ કાષ્ઠના કઠોર વચન કે મગી નિન્દા ગળી જાતિ વિગેરે આરુદ્ધ ચર્ચ પડશે જતા તને જો સાચી રીતે નિભાવ વામા આવશે તો અત તે પોને વિગેરે નીવડતી એક અનુભવી પુરુષ મોઢે છે —

મહેવામાં જે નથી રિમગતા તેન સામે થવામા
રેવામા જે ગ્હી મરસતા તેન રેવાડવામા

પરમતસહિષ્ણુતા

બ્યવહારિ રીતે સહિષ્ણુ ગણાનો માણુમ પણ કેટલીકનાર બ્યા નાસીપામ થઇ જાય છે તેનુ નામ પરમતસહિષ્ણુતા છે મીઠાના વિરોધી વિરોધી વિચારો વિરોધી મ તબ્યો વિરોધીધર્મો અને વિરોધી પ્રવૃત્તિ એ બહુ જોના છતા અને કેટલીક વાર પોતાના માર્ગમા આડે અવરો જતા મનથી વચનથી અને કર્મથી જગ પશુ રે ન ધાર બ કે ત આલ્યે પોતાના કે પરના વિચારો સુધાગવાનો સુખર ન ધાર તેનુ નામ પરમતસહિષ્ણુતા છે અહિતો વિદ્વાન મહાત્મા અને યોગિમહાગજ જેવા પણ ચક્રર ખાઈ જાય છે

કાગ્ય કે આપલે આપણા કુર અને ધર્મને હિંચા માનીએ છીએ વિચાર અને વર્તનને પૂર્ણ માનીએ છીએ અને પ્રવૃત્તિને સત્ય માનીએ છીએ એટલે જ્યારે આપણુ જ બહુ હિંચુ પગિપૂર્ણ અને મત્ય છે ત્યારે આપણી દષ્ટિમા બીજુ નીચ અપૂર્ણ અને અમત્ય મહેજે લાગતા મડે છે

આ દોષથી આપણે સામાન્ય રીતે બહુ ટેવાઈ ગયા હોઈએ છીએ; તેવી જ્યારે ખીજ કાંઈ ધર્મના સુંદર સિદ્ધાંતોની કે પરધર્મિવિચારના વિચારોની વાતો સાંભળીએ છીએ, ત્યારે સ્વીકાર કરવાને બદલે દલીલથી તે સત્યને દબાવવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ. ખીજ સમાજનાં ગુણો કે સત્યોને આવા દષ્ટિવિપર્યાયથી નથી જોઈ શકતા, એટલું જ નહીં બદલે તેને અસત્ય ઠરાવવાનો આપણા ધર્મમાં વાણીથી કે લેખનથી દુષ્ટ પ્રચાર પણ કરવા ચૂકતા નથી. આ ઉત્તરિપથનું પાતક અને બૃથાગનક પગલું છે.

જો આપણે પૂર્ણ હોઈએ તો તો પછી સર્વથા ધર્મ ગયા; અને સર્વંતને સરીર, કુટુંબ, સંપત્તિ રિગેરે શાં? એટલે માનવું જ પડશે કે આપણે અપૂર્ણ છીએ. જો અપૂર્ણ હોઈએ તો આપણો માનેસો ધર્મ, આપણુ માનેણુ મત્ત અને આપણા માનેવાં મન્તવ્યો પણ અપૂર્ણ જ હોવાનાં; તો અપૂર્ણતાને પોષવાનો કદામદ શા માટે જોઈએ ?

મનુષ્ય માત્રને મગજ છે તેને સ્વતંત્ર વિચારો હોવાજ જોઈએ ! કદાચ તે વિચારોમાં ત્રુટિ હોય તો તમારામાં પણ કયા નથી ? તમારો રાહ સ્થાયોજ હશે તો જગત સહેજે પકડી લેશે. જગત સુધારેલી આટલી ચટપટી શી ? તમારી આ જગતને ઝટપટ સુધારી નાખવાની વૃત્તિજ તમારી અપૂર્ણતા સૂચવે છે. ખીજ ને નીચ ગણવાના બાવજ પ્રત્યક્ષ સાક્ષી પૂરે છે કે તમે પોતેજ જૂલથી બરેલા છો. અન્ય ધર્મની નિન્દા, તિરસ્કાર, દ્વેષ અને અસહિષ્ણતા આવી પ્રજ્ઞા ભૂતોથી જ જન્મે છે.

પાસ્તવિક રીતે બધા ધર્મોના મૌલિક સિદ્ધાંતો સમાનજ છે. બધા આત્મતત્ત્વના સાક્ષાત્કારમાં માને છે. એ બનવાયોગ્ય છે કે

સુખનો સાક્ષાત્કાર

ધણા મત કે ધર્મના એવા વિચારો હોય કે આપણે ન મમજી શકીએ કે ન આચરી શકીએ પણ તેથી તે અસત્ય છે એમ માની અવગણી શી રીતે સકા ?

આવા મતભેદોમા મુખ્યત્વે બુદ્ધિનો ભેદ હોય છે જો બુદ્ધિની સાથે હૃદય જોડવામા આવે તો ધર્મને નામે મદામદથી થતા અગાડા પુગતજ સમી જાય !

આ જન્મે પ્રકારની સંદિગ્ધતાની તો આપણે પાને અને ડગને જરૂર પડે છે, આ શુભને તો જીવનમા ક્ષણે ક્ષણે સ્થાન આપવું જોઈએ.

નિર્ભયતા.

(૯)

અહિંસાનું દૃન નિર્ભયતા છે, એમ કહીએ કે ત્યાગનો ઉદ્દેશક નિર્ભયતા છે એમ કહીએ તે બન્ને એકજ છે. કોઈપણ બંધની રક્ષિત થવું તેનું નામ નિર્ભયતા છે.

ભયો અનેક પ્રકારના હોય છે ક્રાંતિનો, અપયસનો, વેદનાનો, પરતોકનો, સહુનો તથા એવાજ મીઝ અસ્માતનો, અને મૃત્યુનો.

જુદેજુદે સમયે જીવનમાં આપણે અનેક પ્રકારના ભયો જુદાં જુદાં રીતે અનુભવતા હોઈએ છીએ.

કોઈ ઘરજવાર માણસ કરજ કરતા મૃત્યુને વધારે પમદ કરશે, અને કેટલાક એવા મૃત્યુ આપણે જોય પણ છે ધણા સખ્ત રોગથી કટાણી જમ્મ અગ્નિમાં બળી મૃત્યુ પામે છે, કેટલાક સમાજના અપયસથી ડરી પાણીમાં ડૂબી મરે છે, કે ગમે ફાસો ખાય છે. પણ આ બધા ભયોમાં જે કોઈ મૃત્યુ પામે છે, તેમાં મોટા ભાગે નિર્ભય મનમાં માણસો હોય છે અને વિશેષ કરીને ઓઝોજ તેવા આકસ્મિક મરણને ભોગ થતી જોવામાં આવે છે.

એટલે સર્વ જીવોને ધારૂ પડે તેવો અને સર્વમામાન્ય ગણાતો

નિર્ભય !

કે વિશેષ જાણનો બરા કેવલ મૃત્યુનો જ છે શોષ સ્વિચ્છિન્ન
જ્યોતિષ નિધાથી કે હસ્તરેખા વિજ્ઞાનથી એમ કહી કે - તમે ૭૦
૧૦ થી વધુ આયુષ્ય માસવાના હો, જુ આથીપહેલાં તમે જેક નક્કર
ધાત છે આ રખતે સામગ્રીના સામગ્રી વેદનાના બધી આપણે
કપી ઉડીએ છીએ પરંતુ જ્યારે તે કહે છે કે એ ધાનમાંથી તમે
બનીજશો ત્યારે આપણને આદ્યાર ઉપન્યાય છે. વેદનાના બધ
મૃત્યુની નિર્મલતા આગળ નીચે થાય છે આજ રીતે સર્વ વિશેષ
ઉપરથી સ્પષ્ટ સ્પષ્ટ સ્પષ્ટ છે કે મૃત્યુનો બધ તેજ ઉપન્યાય બધ છે

આ બધજી જીવનવાસનો આનંદ ભૂતી લે છે પણ પળા
નિચારક કે તત્વજ્ઞાની મણાતા મનુષ્યોમાં પવ ચણીથી નહિ તો હલકથી
અવસ્થા આ મન પ્રતીત થાય છે આજ કારણ સુદૃષ્ટ છે કે હલક
બધુઓ પ્રતીત કરે છે - આનો ઉત્તર સ્પષ્ટ છે કે જા. અને એતન
અથવા માયા અને પ્રલના કમર્મન લાગે કુદરતી એવી ખતીવન
પડી છે કે સરીર નજરુડુ જો હરીતે માઈ સનજો તે પવ
કઈક બને મગજ બધી મુક્ત થવાય પરંતુ દેહ રોગ પોતે - બને
પોતે તેજ દેહ આભાવ દેવાથીજ દેહના વિશેષ આ બધાનો વિશેષ
થશે એવા સરખાર ■ બને શીજી પળુ રર જાર, કુદુબ, માત્ર
મિત્રકત કે જો પુન પગિચા પળુ નમતર રાજ કે આનંદિત કે,
આથી તેજો વિરહ પગ કુ ખ ઉપગત છે

અનો બધી માણતાની વા. થઈ ત મિત્રાવનો આત્મિક લા.
પણ કોપ, કે જો હલકને અવ્યક્ત રીતે માનવમા બમતો દેવ છે
આપણે જાણ નોઈ ને, કે નિરામા કોઈને તે બધુ કાર્ય તે
સતત આજુ જા ક છે.

અધારી રાત દોષ તા મદાગ નીકળતા બીક લાગે, જા.

ખગમળાદ યથો કે હૃદય ધમકે; એક નાનું જંતુ નીકળ્યું કે વોય
આપડિયા યથ જય ! વાવ અને સિંહની ગર્જના સાંભળતાંજ એ
એ સિયિલ યથ જય !

આમાંના ઘણાજારા બયો તો રૂઢિગત હોય છે કે જે માતા
પિતાનો સંસ્કારોથી કે વાતાવરણ પરથી ઉતરી આવે છે. મા નાના
બાળકને રે બાહિ આવ્યો ! વિગેરે વિગેરે કહી ખોટા સંસ્કારોને
ઉત્તેજિત કરે છે. પરંતુ એ બધાનું મૂળ તો આપણા પાતામાં રહેલી
કૂર વૃત્તિજ છે.

અહિંસાની સાચી લાગણીથી એ કૂર વૃત્તિ શાન્ત થાય છે
અથવા મરી જાય છે કે—તુરત મૈત્રીભાવ ઉત્પન્ન થાય છે આખા
જગતના જીવો પોતા સમાન બને છે. ત્યાં શત્રુ જેવી વસ્તુ પણ
રહેતી નથી. આ ફલઃ જોજ સંયમ, ત્યાગ અને અહિંસાનું
પરિણામ છે.

ત્યારે તમો શત્રુ પર મિત્રભાવ રાખો, એટલે તમારા તંદ્રાને
બધ તેમને ગયો. બસ એ ગયો એટલે તમો અભય ધર્મજ ગયા.
કારણકે બહારનું બધું આક્રમણ પ્રતિક્રિયા રૂપે જ હોય છે એક
વાવ સિંહ જેવું બચકર પ્રાણી પણ જો મદણે કે તમારાથી તે
અભય છે, તો તમારા પર આક્રમણ તો નહી જ કરે; બધકે તમા
ખોજામાં ખેલવા માંડશે. તેથી વિરુદ્ધ એક ગિલાડી જેવું પામર
પ્રાણી પણ તમારા તરફથી બધ જશે, ત્યારે સાર્વત્રિક બળનો સંગ્રહ
કરી તમારા પર ત્રાપ જરૂર મારશે; અને પોતાથી બનતું કરશે.

પૂર્વદાસના ઋષિ, મુનિ અને યોગીઓનાં સેંકડો ઐતિહાસિક
દર્શનો છે, અને આજે પણ એવા ઘણા મૈત્રી પૂર્ણ જીવો દેખાય છે
કે જેની પાસે કૂર ગણાતા પશુઓ પણ જેલ કરે છે. થોડા સમય

પહોંતી એક કુપ ની નવી કોરો ક દરી પહોંતી ની ની
નીચે એક નીચા મારુ મિત્ર દ્રષ્ટ થઈ દની મેકલે અરુણ
સાથે કરવાડુ મારુ ક દ્રષ્ટ થઈ અરુણ ક ની કોરો ! ન
માન અરુણ ક મિત્ર સારુ વા

મત્યુનો ભય તા મુદ પદ્ય મ ની પડો તે રો
મયોગોમા અને નમે ત મનવી કા તે રો તાન કુપા ની
તેને બપની માનવી કહેવા ક તેનો મર્યાદા ની મારુ ક કન્ય
નીતાજીમા રૂપી સુખનિદા પ્રકરુ મિત્ર અનવી પ્રથમ રવાન
કે દોન ચાત્રમા તા સામનુ ધ્યેય અનવળવાનુ ક ને તાર કલ્યા
તો જમનુ કલ્યા અને બપથી દાવો તો નરી નવા

બપ સાધી કલ્યા

સરીર પરનો મથલ જાર ત્યાનચાથી જા મિત્રી કાપ ક
અને તે મમલજાવ આતન દ્રષ્ટામયી પદ થય ક નારે
મનુષ્ય સુવર્ણનુ તેજ અને કુષુ ખનો આપમે મેદો પે ની
પાસેના લોખડો ત્યા પી ક છે તે નાર આતમાના કિન્નુ માનુ
દર્શન થાય ક તુલ્ય જાર નર વિઘ્ન મળ ક અને પ્રાન્તિ
દગી ભય ક

મિષતે દ્વય પ્રિ, સિષ્યન્તે મયતશયા ।

શીયન્તે માસા નનપિ મિત્ર કૃષ્ટે પરાપરે ॥

નિર્ભય ની

અડાવતાની ની ની ની ની ની ની ની ની ની ની
અને બીજી બીજી રો ત ની ની ની ની ની ની ની
ગે અનેના રુપ જાવ ત મિત્રાથી રહે તે મિત્રી
ના અડાવતા ની અડાવતાના મરુ જેવી નિષ્કપાપમાન
નિત માય ક

નિર્ભયતા

આ સિદ્ધિઓના આપ । જેને ઇચ્છીએ ત્રીએ તેમો એટલે કે
અતિ અનંદ કે મુખનો અનંદ જી રાખય છે

જેને નિર્ભયતાને આપણ અનિમ કાન્ધુ અને મુખને કાર્ય
મળે તો આવી શકે આવી તતમાન પાંગમ્મિતિમા જે મુક્તિ,
નિવૃત્તિ કે તેની મિતિના ધોર ગણવા કરતા એ નિર્ભયતાના
ધોર જે આપણે પ્રગતિ કરીએ, તો તે વડુ ઉચિત અને કાર્ય-
સમક થઈ પડશે.

સર્વાર્પણ.

૧૦

મર્વાર્પણ—અર્થાત્ ' બધી વસ્તુઓનો ત્યાગ.

ગીતાશ્રમા વર્ણવેના ભક્તિ યોગમા અને મર્વાર્પણમા તાત્વિક કશો ભેદ નથી. ભક્તિનો વાસ્તવિક અર્થ “ સ્વસ્થરાતુલ્લંઘન ભક્તિરિત્યભિધીયતે ” પોતાના સ્વરૂપમા અનુમધાન કરતું તે છે પોતાના એટલે આત્માના તે સ્વરૂપમા લીધે યસ્ય, કે જ્યાંનું બધું સહજે જૂલાયજ, એટલે ભક્તિ અને સર્વાર્પણ બન્ને એક જાવ સુચવે છે.

આજેતો ભક્તિનો અર્થ આપણામાનો એક વર્ગ મમ ? છે કે મૂર્તિપૂજા કરતો અને પ્રભુ પ્રત્યે મહુ માન જતાવતું, જીને વર્ગ માને છે કે જાતનો ગાવા અને સ્મરણ કરવું, તોજે વર્ગ કંઈ છે કે ચેતન્યની કે નિરક્ષર બ્રહ્મની પૂજા કરતી આપ્ત મધુતા, સંભળત પુરૂષેનો મતમગ જગેવે કે તેમના વચનામૃત પીરા.

આ બધા ભાવો ભક્તિયોગના પોષક છે, પરંતુ તે પોતે ભક્તિ ન કહી શકાય એટલે જ ભક્તિ તત્ત્વ કાઢી આપણે મર્વાર્પણ શબ્દની યોજના કરી છે.

જેન દર્શનકાગનો ત્યાગ પડી જે તપઐર્ષ્ય માર્ગ આવે હે, તેની સાથે પણ સર્વાર્પણનો સમન્વય થઈ રહે જોન શાઓમાં સર્વાર્પણને

સર્વાર્પણ

જે તરીકે ઓગખાવ્યું છે તે યજમા સર્વકર્મોની આદ્યતિ આપરાની હાથ છે

સર્વાર્પણનો માર્ગ જહારથી મહેનો લાગે છે તેટલોજ આય તમામ કડિન છે યાઓને લાગ્યા પછી પણ જૂલો જવુ સપતિવાગો હોવા છતા ગરીબી સ્વીકારવી, અમીરીમા પણ ફકીરી આરાધરી, મોઝે આમને બેસીને પણ સ્વાભાવિક નમ્રતા રહેવી એ કઈ સામાન્ય વાત નથી

આ માર્ગમા મીરાં, ભક્તનૃસિંહ વિગેરેના દષ્ટાંતો આપણે જાણ્યા છે તેમણે બધુંએ તથા દીધું હતું આ ત્યાગની વેદીમા ખીલ્યું બધુંએ હો કે ન હો, પરંતુ અ,કારની આદ્યતિ અવશ્ય અપાય જ છે પોતે કઈક છુ એવી જાવના મરી જાય તેનુજ નામ સર્વાર્પણ ત્યાગ કવો હતું મહેલ છે, પરંતુ અહ મગ કાઢવો સહેનો નથી એ હ નામા હલકા મનુષ્યમા પણ કઈ છુ તેની વૃત્તિ હોયજ છે, અને આનીજ ત પોનાથી તુરંત ગણાતા પર પોનાનુ આધિપત્ય અભાવતો રડ છે આજ સ્થિતિ મ યમ વર્જવી માડીને મહાન યોગી મુધી રહી હાય છે

વિદ્યાનો, ગનનો, સત્તાનો, મરુત્તિનો જાતિનો કે એવો કોઇ પણ જાતનો અહ જાર નહ ક્યારે થાય? જ્યારે જણાવ કે હું તો કેવું બધું નથી.

એક વિદ્વાન જાણ્યુંએ મૃત્યુ વખતે એજ માત્રણી કરી હતી કે પ્રભો ! મારા જ્ઞાન શુમાનની ગાંઠડી, ચિગથી ઉતારાવો આજ ” અને ખીલ્યું નથી જોઇતું માન આ માની જ્ઞાનની ગાંઠડી ઉતારી ના જોડે મારો જોલો હળવો માન આ જોલોજ મનુષ્યને આગળ જતા રાખી રાખે છે

જસ મર્ત્યર્થુ પ્રાપ્ત થઈ એટલે જન્મની નવા એ તો
સદગ્ર થઈ ૧૧૯ નાદુષ્ણાતર મનખાતર આ વિષયતર
ફના થઈ જાય

નેવામાં જ્યારે સ્વાર્થ ન દોષ ખાત ખડ પીડુ એ દરી
જેટલુ જરૂરુ છે, તેણી રીતે મેંસ વરમ વિક કિંચ થઈ જન્મ લખી
સમજતુ કે આ મર્ત્યર્થુ ભાદ છે

ત્યા જોખાવવાનો કે ઉચ્ચનીચનો ભેદ તો ન વચ્ચે છે તે
ત્યા ખાલી પાન કેખાવ ત્યા પૂરચ ઘાને તનથી મનથી અને મનથી
એને એ ચિતા પશુ ન દોષ કે નાર થુ થગી

જ્યુ અર્પણુ મ્યુ ન દુષ્ણાતર નડુ વચ ઘાન્યુ આ નિમ્ન ન
કમ યોગીની દયા છે એ નિમ્નમ કમચો પિનુ નનિમ કાર્થ એનુંજ
નામ સર્વર્પણુ

અર્થ રીસપ થડ કે થુ એ નાવા ચેગ મર્ત્ય દા જરૂરુ ૧૧૯
તેને માટે રિયાનો પડેલો જોઈએ નહીના પૂરતી સામે આવન રને
જેટલુ ખાત જોઈએ તંદલા અત્મજાતની આ માર્ગમા અપેક્ષા છે
લે કમાતની જે મતિ છે તેના કમતા સર્વર્પણુચગાની મતિ મ રજ
ઉલગી છે જગત જેને મદજુ કરચ માટે તન આ મનધો મધી
મ્યુ છે મવાપણુ કર ૧૨ નેજ ત્યામી કે ૮

જગતનો અપચદ નો લોકનો રોષ તેો જ્યારે પડે ન
કેરના મુટાને અમૃત કરતુ પડે છે તનો સાથીવર્થ રીસાર જરના
કોઈ રહેતું નથી એકમાત્ર અતગઆત્માની મીટી હાંપતી રદ છે
આવીજ આ માર્ગ તો છે જગનો કાપરનું નહી મમ જો મ્યુ
મૂખ્યા સિવાયની વાતને મર્ત્યર્થુમાં જરાએ આવકાય નથી જર
વોર અને પીર પ્રરૂપ આ માર્ગે કીલ પોતાનું દિવ મ ની રહે છે

પ્રેમ.

૧૧

સુખની પ્રાપ્તિ માટે જેમ આપણે ત્યાગ અને મર્વાર્પણતા—
જેમ જે માર્ગો ભેદ ગયા તેજ પ્રમાણે એક માર્ગ ત્રીજો પણ સ્વતંત્ર
છે જેને અહીં પ્રેમ તરીકે ઓળખાવ્યો છે

“Love is god” પ્રેમ એજ પ્રભુ છે એમ ક્રાઇસ્ટ મત માને
છે જ્યાં સુધી આત્માનો સાક્ષાત્કાર ન થાય ત્યાં સુધી તેને તેમ
માનવામાં આ યુ હતો. પરંતુ તેનો વાસ્તવિક અર્થ તો સદાનુ સ્વરૂપ
કે આત્માનુ સ્વરૂપ જે ગણ્યો તેજ છે

વેનાતનાન્નિવેક, વૈગમ્ય અને ષટ્સપત્તિ (સદ્વર્તન) આ નવું
સાધનો પડી મુમુક્ષુતા આવે છે તેને જ વીઓસોફિસ્ટ મતમાં પ્રેમ
તરીકે વર્ણવે છે

આત્માના સ્વરૂપની ઓળખાણ એજ પ્રેમનું ફન છે, આ
માર્ગ ત્યાગ અને મર્વાર્પણ ક્રિયા પણ કહિન છે એટલુંજ નહીં મનકે
તેને યથાર્થ સમજવો તે પણ કહિન વસ્તુ છે

તેથીજ કહ્યું છે કે “પ્રેમ પથ પાવકની જ્વાળા” પ્રેમ એ
અગ્નિની જ્વાળા ■ યોગ્યતા વિના સ્પર્શ કરે, તો જાણુ બસમ કરે
અને પામે કશુંએ નહીં

આજે તો પ્રેમને બહુ વિકૃત રૂપે જોડી દેવામાં આવ્યો છે
કચનનો પ્રેમ, કાન્તાનો પ્રેમ, મૌનના પ્રેમ વિગેરે વિગેરે એવા

પ્રેમનો ખાતર પત્રિયાની માફક ફેંકે બગીચે ખાખ થઈ જાય
પુરાનો ભેદજો છોડે.

આ તો બધી આસક્તિ કે ગાંઠની ગાંઠ છે વિશુદ્ધ પ્રેમ ત્યાં
ટકી જ રી રીતે સહે ! બાલ વસ્તુપરથી ચતુર્ આકર્ષણ કે રોલ એ
પ્રેમ નથી બધેકે મોલ કે વાસનાજ છે; આવી વાસનાની પૂર્તિમાં
પ્રેમ હોઈ જ રી રીતે સહે !

પ્રેમનું સ્વરૂપ

જેમ આત્માનો કંપના ન કરી રહીએ, તેમ પ્રેમનું સ્વરૂપ
પણ કંપનાતીતજ છે, અનોચર છે, આવામ્ છે-આ તેની ગતિ
અને જાર તો આપણે જરૂર જોઈ રહીએ છીએ.

પ્રેમ એ અમૃત છે તે ઝેરને પણ અમૃત બનાવે છે. પ્રેમ એ
બ્યાપક વસ્તુ છે, તેનું ક્ષેત્ર મર્યાદિત નથી

પતિ અને પત્ની સાથે જોડાઈ એક બીજાને પ્રેમ અર્પી દે
છે માતા પેતાની સત્તાને સંસ્કર માને છે. રાગ પોતાના રાગપમા,
બગલાવાળા પોતાના બગલામા-સર્વ માની લે છે એટલેજ તેનું
ક્ષેત્ર સંકુચિત બની જાય છે તેને પોતાના પાનના ફુલ નિવારવા
માટે આખા વિશ્વને ફુલ આપ્યું, તે જરાએ વિસાતમાં નથી
લાગતું ! કે નથી તેને ખૂચતું ! આથીજ તે પ્રેમ નિહત થઈ મોલ
કે રાગમા પરિણમી જાય છે.

જ્યારે પ્રેમ એ તો બ્યાપક વસ્તુ છે. પ્રેમ જનને તો "ચતુર્ધૈવ
કુટુમ્બક" આપી પૃથ્વી એજ પોતાની છે ત્યાં કોને ફલવે અને
કોને રીઝવે ? "સવભૂમિ ગોપાલકી" ત્યાં કોને મારી માને અને
કોને નહીં !

પ્રેમ એ એવું ઉદાર તરવ છે કે જે દેથી પર પણ અભેદ
કે

ચિત્તે વહે છે પ્રમી સનુને ઉત્પન્ન કરતો નથી તેને તો, મન અને શુષ્કને સમાનજ છે

પ્રેમ એ આકાશ જેવો અનંત છે, તેનો છેડો પામી શકાય નહિ. પ્રેમ એ તો નિત્ય વહેતું ઝગ્ધુ છે તે કદિએ મુકાય નહિ. પ્રમીના અગેઅગમા દિપતા અને નિસ્પૃહતા દેખાય, ભય તેનાવી ભામનો ફરે દુવિત તેને મન સ્વપ્નુ દોય દુખ એ તો રમત દોય એજ પ્રમીના ચિન્હ છે

પ્રેમનો પ્રાદુર્ભાવ

પ્રેમ ઉત્પન્ન કરવા માટે મનુષ્યે આખા વિશ્વને પોતાનું હૃદય બનાવી લેવું જ્યારે કુદુ' તરીકે માન્યુ કે દુરત તો ॥ દુખે દુખ થવાનું જેમ ભાષ્યો પ્રત્યે લડના છતાં આપણે દુખી થઈએ છીએ તેમ જ્યારે મીઠાનું હુખ જો કરના ॥ જતિ થઈ કે તમારે દુખ ભાગ્યુ

પ્રેમ કેળવવાના સાધનો

પ્રેમ કેળવવાના સાધનો મે છે - એક નિ સ્વાર્થભાવ અને ખીનુ મોહુ મન (લ્યાર્દના) આ મન્ને તરવોને ખીનવવાથી પ્રેમતત્ત્વ ભગ્વત થાય છે

પ્રેમના બાધક કારણો

કેઈ પણ સાધનનો હોય કરના પહેલા બાધક કારણોને હટાડવાં જોઈએ પ્રેમના બાધક ૧૦ નહુ છે (૧) કુધલી (કોષની ખોળી નિન્દા કરના) (૨) જ્ઞેમ રાખનો (૩) નિર્વ્યતા આ ત્રણુ વસ્તુઓ એની છે કે જે પ્રેમ ઉત્પન્ન થવામા વારવાર બાધા ઉપ જાની મૂકે હ

કુધલીનો જન્મ દુષ્ટ મિત્રારો કે દુષ્ટ દષ્ટિથી થાય કે વસ્તુ

માનમાં મુખ અને દોષ એવા બે અસ્તો દોષ છે જ્યારે દોષ તરફ
જવાબ ત્યારેજ નિન્દાના બાવ જાગે (૧) નિન્દાથી પ્રથમ તે
આપડી જાતને આપણે નીચી કરીએ છીએ (૨) જેની પાસે નિન્દા
કરીએ છીએ તેના વિના સામા માનુષ તરે ખોટા વિચારો જાગે
એવું સાતારણ ઉણુ કરીએ છીએ (૩) નિન્દાથી દૂષિત મનુષ્ય
દોષરહિત થવાને બદલે વડુ આવડા ઉત્પન્ન થઈ તેનામાં
વૈગત્તિ જાગે છે મદા બહેમો ભ્રે છે, અને નિન્દા કરનારને કલ્પના
સરખી હોતી નથી તેવા મદાન ।।। નિન્દાદાગ પોતામાં અને
પાડોશીમાં ઉત્પન્ન થાય છે માટે તે દુર્ગુણને દૂર કરવા જોઈએ
બહેમ-બાણા મનુષ્યો કોઈ મારે શુક જોતે છે દુઃખો મારો
હી છે એવા ખોટા બહેમોને બગવા દોષ છે પોતે દુઃખી છે એન
માની પોતાનું દુઃખ ચડિયા મેડી જાસતી વિમેરે માનાઓ દૂર કરે
છે એવી ખોટી આશાએ થી બચ્યા અનર્થ કરી નાખતા હોય છે અને
જીવાની જાગમા સંપદાર્થ તેના સ્વાધને દૂર કરવા નિદાર પ્રાણી
પ્રતે નિદ્યતા નાખવા પશુ કેટલાક વૃક્ષતા નથી આ એક વિકા
સનું અતિ બચકર અને ધાતમ પગરનું છે

નિર્દયતા આ તો એક પેલાચી કે રૂઝમી દત્તિ છે તે જોમ
બહેમમાની ઉત્પન્ન થાય છે તેમ સ્વાર્થમાથી પશુ ઉત્પન્ન થાય છે
નિદ્ય મનુષ્ય પોતાના કપોત-કલ્પિત એક દલિલ સુખને
માટે લાખો-કરોડોને રજડે છે નીરો રાજા તો એક નિર્દયના નામે
જગપ્રસિદ્ધ થયો તેના જીવનમાં કેક રોમાંચક નિર્દયતાની ઘટ
નાઓ ભગી છે જેમાનું એક પ્રકરણ લખ્યું છે જેની નિર્દયતાના
પગિણામનો પગિયવ થાય ।

એક વખતે તે સૈન્ય સાથે એ પર્વતની ખીણમાં આવણી

તેની પડો હોતે તેવામા ઘાનાપૃથ્વી ખળભળે તેજો ફૂરેલુ જતા
તેજ અવાજ થયો આ ધ્વનિ પણ નીરાના કાનને રચિકર લાગ્યો તેણે
ફેનાપ્રતિને પૂછ્યુ અવાજ ખૂબ મીઠો લાગે છે, તે શાનો ધ્વનિ હતો ?

સેનાપતિ—મહારાજ ! એક મહાન ગજરાજ પર્વત પી ટાય
પરથી લથડી પડ્યો તેના મરણની આ રાડ છે તે સંગીત નથી,
મહારાજ ! એતો મૃત્યુનુ રૂદન છે

નીરો—વાહ કેવો મધુર સ્વર ! એ સ્વર ફરીથી માલગવો
આપણી પસે હાથી છે કે ?

સેનાપતિ— [આ ફૂં પ્રસંગથી કંપી ઉઠ્યો કસાયતુ પણ
હવે કામળ હોન છે આવા ક્ષણિક સ્વર મુખ માટે શુ હાથીનો હોમ
થમે ? પરતુ નીરો ક્યા સમજે તેવો હતા] હા જી

નીરો—જાઓ કુઠેમ કરો કે, એ હાથીને પર્વત પી ટાય નર
લઈ જાન અને ત્યાથી પટકે

વાચનારના હૃદય હનમલે તો ધગના જ્વેનારની તો વાતજ
થી ! આખી સેના ખળભળી ઉઠી પરતુ નીગએ તો સત્તાના મદમા
અને મોહની નિદ્રામ એક બે, ત્રણ ચાર પાંચ દસ પચીસ,
પચાસ એમ ૧૦૦ હાથીના પ્રાણ એક ચળ્-માત્રજવામા હરી લીધા
હારી જેવુ પ્રાણી આસ્ફોટ કરે, અને પોતાને હાથે કમોતે મરી જાય
હા પણ નીરો તો હસે 'વાહ કેવો મીઠો સ્વર ? કેવુ મગનનું આ દરન ?

જો કે મનુષ્ય પ્રથમ આવો નિર્વ્ય નથી હોતો, પરતુ અનુ-
ક્રયાતી લાગણી જુડી ચતા ચતા આખરે આવી નિદ્રાતા પણ આવી
જાય છે જેમ જેમ નિર્વ્યતા આવતી જવાની તેમ તેમ વધુ
સ્વાર્થ થવાતો અને છેવટ ઘટતા ઘટતા માત્ર પોતાના શરીર પુર
તોજ તેને સ્નેહ રહેવાનો શરીરનો સ્નેહી મન્યો કે જમતનો શત્રુ

મુળનો માધાત્કાર

સહેજે ધ્યેય જૈન સામ્રાજ્ય આવા પ્રદેશને મદારબી અને મા
પરિવ્રજી બતાવ્યો છે તેની રૂતિ નીચેની બાલુજી થતી હોય છે
આત્માનો સ્વાભાવિક ક્રમ ઉપે જવાનો છે પ્રેમ મનુષ્યને
હવે યજ્ઞ જન્ય છે, અને સર્વ પ્રાણીઓમાં તેને પ્રજ્ઞના દર્શન કરાવે છે
તેથી વિશુદ્ધ પ્રેમને પ્રગટાવવા માટે નયમ તો બાધક કારણોને
દૂર રવ અને માધનોને સ્થાપના જુવુ
ત્યારે વિશુદ્ધ પ્રેમ ઉભરાશે ત્યારે મોક્ષના મુખ અને આનંદ
તમારા ચરણમાં સામા આવી ઢળશે—અને તમે તમારા સ્વરૂપને
પામી અપુનરાવૃત્ત અને અન્યા પદ ધરીશો

ખંડ ૧ થી સમાપ્ત

ખડ બીજો

સ્વાવલંબન

૧

સ્વાવલંબન એ કોઈ વત નથી હતાં આપણે તેને માલ મુખમાં સ્થાન આપ્યું છે આથી સ્વાવલંબન શું છે? એ સમજાવેલું જોઈએ

ધર્મી વખત ધન મતતિ કુંડેન સત્તા આ બધું હોવા છતાં બમે કુખી છીએ, એવા ઉદ્દેશો આપણે સાલગીએ છીએ, માલ મુખના બધા સાધનો હોવા છતાં બાલ સુખ કેમ નહીં મળતું હોય? જવાબ એ છે કે, તેમાં આ તરની જ ખામી છે સ્વાવલંબનનો સિનાર્યા આત્મસંતોષ છે મીઠા આશાઓ કે બીજાઓની આશાઓ પર આધાર નહિ રાખતાં જેવેથી વસ્તુઓનો સંદુરોગ વરી લેવો તેનું નામ સ્વાવલંબન છે

સ્વાવલંબનના બે પ્રકાર છે (૧) દૈનિક સ્વાવલંબન (૨) આત્મિક

સ્વાવલંબન

દૈનિક સ્વાવલંબન

પોતાની જાત પર ઉભા રહેવું બચતા પોતાની રોટલા પાન નિર્વાહ કરવો એ દૈનિક સ્વાવલંબન છે બાઈમર્વેના જુના કરારમાં તે શિક્ષા છે કે — તારે આગળ વધવું હોય તો, પહેલાં પોતાના

પરનેવાની રોટલી મેળવ મદાતમા ટોવરોને આ મિદાતનો પોતાન
જીવનમા રચનાતમક ઉપયોગ કરો હનો

જો કે આ વસ્તુ તરફ મનુષ્યો જલ્દી દુર્લભ સેવના હોય છે
અને આ સિદ્ધાંતમા તેને જલ્દી મદદ પણ નથી લાગતું છતાં તે
તરવના અમાન જ મનુષ્યોની જીવન યાત્રા નહુધા કુખ જનક
નીવડે છે તેમા લેણ માત્ર નવાઈ નથી

દૈદિક સ્વાસ્થ્યજનનો અર્થ એટલા જ નથી કે ચારીરિક મહેનત
જ આખો દિવસ કર્યા કરવી અને તે દ્વારા ચારીરિક આધનો મેળવ
વા, પરંતુ માનસિક અને ચારીરિક જન્મે શ્રમ દોવા જોઈએ
માનસિક શ્રમથી મનનો કુદ વગ અગ્રી રત છે અને ચારીરિક
શ્રમથી સ્વાસ્થ્ય જળવાઈ રહે છે

આજે તો સ્પષ્ટ મે વર્ગ પડી ગયા છે એક જુદીજીવી બો
બોને શ્રમજીવી એક જુદીવા વર્ગ અને તોને મનુષ્યવા આ બેમા
એક માત્ર જુદીનું કાર્ય કરે છે ત્યારે તોને માત્ર ચારીરિક જ શ્રમ
સેવા કરે છે આમાની વચ્ચે એક તોને વર્ગ નીકળે છે જો
શ્રીમત વર્ગ કહી શકાય આ વચ્ચે માનસિક કે ચારીરિક મધુ કાર્ય
કરવાનું હોતું નથી અને કાચ હોય તો માનસિક કાર્ય હોય છે

ચારીરિક શ્રમના અમાન સરીક સુસ્ત બો આગસુ થા જાય
છે બીજી તરફથી તેને હાથ પુષ્ટ ખાણ આ સ્વાથી તે ઉન્નત થાય
છે જોગ વચ્ચેની લત લાગી જાય છે નિઃકલ સરીક થવા અનાયરો
કે અત્યાચારો કરી મેસે છે અને રોગોનું આગાર બની જાય છે

તેને સુધારવા માટે પણ દેહ શ્રમનું કાર્ય લેવું જોઈએ શ્રમથી
સરીક સ્વાસ્થ્ય રહે છે એનું જ નહિ પણ તે પોતે તે રીતે સરીક
વાગ પોતાના બાઈઓની સેવા જાગને છે અને શ્રમના મૂલ્ય સમજે

સ્વાવલબન

દેવદેવના પશ્ચિમી મનુષ્ય હોય છે તે દેશ કદિ દુખી ગહેતો
પેલી અને એના અનેક દુખાના મૂળ કારણ રૂપ ધણુકરીને
કે-ગરવ મનનો અભાવ જ હેય છે

દેહકેન્દ્રનાની નાણુમ પોનાની જાતને બહુ નિર્દોષ રાખી
કે તે સ્પષ્ટ મિના છે અધર્મ કરીને એગવેલી વસ્તુનું દાન કે
દાન કરુ, તે જગતા ધર્મનું મેળની પોતાનું મનુષ્ય જીવન ગાળવું
તે કલ્યાણકારી છે

આત્મિક અવલબન

ભગવાન મહાનીરનો એક શ્લોક છે કે “અપ્પા કત્તા વિકત્તા
ય-સુદ્ધાણ ય લુદ્ધાણ ય” અર્થ એ છે કે, તમારો આત્માજ
ધુમ અને દુખનો કર્તા તેમજ ભોક્તા છે આ સુકતમાથી બે વસ્તુ
નીકળે છે એક પુરુષાર્થ અને બીજું પ્રાગ્જ્ઞ પરંતુ તે બન્નેમા
પહેલું સ્થાન તો પુરુષાર્થનેજ છે.

આત્મા સદૈવ એકનોજ છે તે પોતેજ સૌ કંઈ જગતના મમર્થ
છે, બીજાની આવા રાખતી તે નગમી છે, અન્યથી મગતું નથી
એ પગધીન છે, કાંઈ આત્માને કશું આપી શકે નહિ કે જરી શકે
નહિ, આત્મા પોતેજ મનાય છે તેનો નાથ કાઈ ન હોય શકે, આવી
માન્યતાપૂર્વક જે આત્માને / અવયવી શુદ્ધ કરવા કરવી તેનું નામ
આત્મિક અવલબન છે

તેનું શરૂઆત આજ મળખમા એક સનાયનું કહો કે આત્મિક
અવલબનનું કહો એક સ્પષ્ટ નિર્ણય છે જેનું અવતરણ અહીં
લીધું છે —

ત્રેણિક નામનો એ ગરજદારી નગરીનો ગરજવો કોણે વનમાં
વિહાર કરે છે તેમા એનાએક યગત મનિતો પુત્ર દેખાય છે.

એ સૌદર્શી આકર્ષક મહારાજન જાતે ત્યા પહોંચે છે, અને જનીય
રક્ષણા પુરૂષને જુએ છે આવું દિવ્ય તેજ, અપૂર્વ પ્રભાવશાળી વ્યક્તિત્વ
અને મુમુરુર આકૃતિ જોઈ તઉદ્ધસિત થઈ જાય છે, અને બીજાનું હૃદય
ત્યાગ, તપશ્વર્ગ તથા સર્વમ દેખી આશ્ચર્યદ્વિખિત થઈ જાય છે

હજીબર મીટ માડી ઉઠો રહે છે તેવામા મુવાન યોગી સમાધિ
હોડે છે, અને રાજા પ્રશ્ન કરે છે કે ' મુવાન વયમા યોગ યાથી ?
જોગના સમયમા ત્યાગ શા માટે ? પ્રત્યુત્તર મળે ન કે-કું અનાથ
હતો, એ અનાથપણના દુઃખથી છુટા કે સનાથ નવો બને તે,
તે માટે આ ત્યાગ દશા છે

આ સાંભળી રાજા નાથ જનના તૈયાર થઈ જાય છે યોગી કહે
છે કે બાહ્ય ! ધીરો થા, બાપ ધીરો થા—સનાથતાનું કે અઘાથતાનું
તને જાનજ ક્યા છે ? તું પોતેજ ગનાથ ઠા જે પોતે અનાથ હોવ
—તે બીજાની ન્યા હી રીને કે હકે ? વિગેરે તાત્વિક પ્રવચ
નથી સમજાવે છે

રાજાને જાન થાય છે કે હરીર ઇન્દ્રિય, અને કુકુમ પરની
આકૃતિ એ પશુ યુગમી છે આ અભિચારો આત્મા અનાથ છે,
પરત ન હ જેનો આત્મા ન પરત ન હોર તેને બીજા સતત તતા હુ
સમ આપવાની હતી ? જેનું મનજ વિવેકધાવના નધારેનું છે તેને
જમલમા જવા છતા રુકિત ક્યા હતી ?

ઉપરના પ્રશ્નથી આપને એજ સમજવાનું રહ્યું છે કે, દેહિક
આકૃતિ કે ગાંધીય સ્વાસ્થ્યન નેજ થા પડી પણ આત્મિક સ્વા
સ્થ્યની અપેક્ષા ॥ ગહેજ ઉ જેમ જેમ આત્મિક સ્વાસ્થ્ય મન-
જેગને કે કામ કો- અહાર, દર્પ, માયા વિનેરેરી આત્મા છૂટો
થતો જાય તેમ તન સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત થાય અને મુખનો સંક્ષાતકાર
યનો રહે કે જેને આપને ઇચ્છીજ ગયા છીએ

સ્વાવલંબન

કટલાક મનુષ્યો દેવીપૂજા કરી તેની પાસેથી ધન, સપત્તિ કે સુખ મેળવવાની આશા ગણે છે. આ પણ એક મહાન પરત્રતા છે. આવી પરત્રતાથી મનુષ્ય પોતાનો પુરુષાર્થ ચૂકે છે, અને બહેમી બની જાય છે. વળી બીજાનાં આશ્રયનથી તે આશામાં જીવનારો અને નિર્મળ બને છે. માટે તેની જાળથી જત્તી મુક્ત થઈ જવું જોઈએ.

પ્રથમ તો પ્રત્યેક મનુષ્યે દૈનિક સ્વાવલંબન સાધી લેવું જોઈએ. આ સ્વાવલંબનના પિણા, ગા, વિજ્ઞાન અને ધાર્મિક મંત્રકાંડ આ ચારે પાયા છે. દૈનિક સ્વાવલંબનથી મનુષ્ય જેવી રીતે પોતાની જાતને સ્વતંત્ર મનાવે છે, તેમ બુદ્ધિ, સમાજ અને દેશને પણ સ્વતંત્ર મનાવી શકે છે. પોતે પોતાનો સ્વયંસેવક અને અન્યનો પરિચારક બની જાય છે. બાહ્ય મુખના સાધનમૂલક ના દાનમંત્રુ જ હોઈ તેનું સ્થાન પૃથ્વીના પ્રજાસમાજમાં રાખ્યું છે.

જે જે ભૂમિમંત્રે ચોખ્ખા હોય તે તે સ્વાવલંબનને સીધા મનુષ્ય સાધવા લાગી શકે. સ્વાવલંબનનો અર્થ રહે કાંઈ ગેરના ક અતડા રહેવું એવો ન કરે.

સમાજનું બંધારણ

૨

જે જાડો એમ પ્રશ્ન પડે છે કે સમાજ શા માટે જોડાયેલો ? સમાજ એ તો પગધી ના છે એમણે મમજી મનુ જોડાયેલો કે સ્વાવલંબન એ સ્વતંત્રતા ના પરતુ તો નાઈ સ્વઽદતા નથી

સ્વઽદી મનુષ્ય અને સ્વાવલંબી મનુષ્ય નાનો પરાધીન ને દોષ જ છે ફેર માત્ર એટલે કે સ્વાવલંબી મમાજના નિયમોને આધીન દોષ છે જ્યારે સ્વઽદી મમાજને આધીન નથી દોષા પરતુ પ્રકૃતિને આધીન દોષ છે વામના જેમ નચાવે, પ્રકૃતિ જેન ખેતાવે તેમ તે નાચે ખેતે છે અને અનેક દુ ખેતે પાનરે છે

સ્વાવલંબી મનુષ્ય પ્રકૃતિથી સ્વતંત્ર છે પરતુ વિષયો કે નીતિના બંધોથી તે જરૂર જકડાયેલો રહે છે આ નીતિના નિયમો માટે જ સમાજની રચના થતા પામી છે

સમાજની ઉત્પત્તિ

સમાજ એટલે વ્યક્તિઓનો મનુષ્ય નાતુનામા મુખ્ય જો બૂલો કરી બેસે છે તેની ગોઠિદારી રાખવા કે રુખાવણા કરી માટે મનુષ્યની આવશ્યકતા ઉભી થાય છે આ મમાન વિચારોના મને સમજ કહેવામા આવે છે

સમાજના બે-કાર્યો છે - (૧) સામાજિક ઉન્નતિ અને
ધાર્મિક ઉન્નતિ.

સામાજિક ઉન્નતિ એટલે સમાજમાં જે કાંઈ સાધનશીલ
વ્યક્તિ હોય તેને ધન, સેવા અને શાન્તવન આપી પોતાના યશ-
અર્થ બનાવવો.

ધાર્મિક ઉન્નતિ એટલે સદ્ગુણો અને સદ્વર્તનનું વાતાવરણ
બનાવવું અને તેમાં યતી રખાના એના નિવારણના સાત્વિક ઉપાયો યોજવા.
આ બંને નિયમો સ્વભાવે માટે તેમાં સામાજિક નિયમો
રચાય છે જેને અનુસરે સમાજના મર્યો માટે અનિવાર્ય જ
હોય તેવાં હોય.

આમાં પૂરું કાંઈ વિચિત્રનુજ્જાનો અને પ્રાણવાન વ્યક્તિ
નીકળે તે સમાજના નેતા ગણાય અને જેમ જેમ જમાનાનો કે
વાતાવરણનો પડઠો વાય તેમ તેમ ધીરને અનુચિત ક્રિયાઓમાં
પડેલા કરી કરે, અને સમાજમાં પ્રાણ પૂર્ણ કરે સમાજ તેના ગુણને
લઈ તેનું બહુમાન કરે અને “મહાજનો યેન ગતઃ સ પન્થા”
હતી તેને અનુસરે.

સમાજની હાનિ કેમ થાય ?

જેમ પૃથ્વી પર પદાર્થ માત્ર પરિવર્તન માગે છે તેમ સમાજ
પણ પરિવર્તન માગે છે; અને જો પરિવર્તન ન થાય તો સમાજ
નાશ પામે છે. દરેક કાલમાં, દરેક સ્થિતિમાં અને દરેક ક્ષેત્રમાં
ઉપનિયમોના ફેરફારો થવાને લોભ એ વિશ્વવ્યાપક નિયમ છે
આમ ન થવાના આર કારણો છે (૧) સમાજની વ્યક્તિઓ સ્વછંદી
થવાથી (૨) નેતાની સત્તાનો દુરપયોગ થવાથી (૩) વશપરંપરાગત
નેતા થવાથી (૪) મંમયને ન ઓળખવાથી.

૧ સમાજની કિયત્ત

સમાજની કુદરતે આરંભનાં અને રહેવાની સ્થાવર મી
મનુષ્યને પણ તેની જરૂર તો રહેશે જ સ્થાવરની મનુષ્ય
સ્વચ્છતાની જેમ સમાજનો બાપક હિંદુ કે સમક યજ્ઞી ગ્રંથો

જો સમાજની આવશ્યકતા છે તે તેના વિના ચતારી લક્ષ્ય
સમાજ તો એક બેડી રૂપ છે વિશેષ રૂપ નિષ્ક્રમ છે માત્ર એટલું
જ સમાજના ગ્રંથો છે કે તે સમાજ કાષ્ટપત્ર મૂકે ઉપમા કે રહેશે
જોતો જોતો નહિ એટલે સમાજમાં રાસ-રાસનો નરો
વ્યક્તિએ પ્રથમ કરવો જોઈએ અને બેડી રૂપ તો ખાગ ગુપ્તો કે
નિવૃત્તતા સમાજમાં ન પેળી જાય તો માત્ર સારવાન રહેવું જોઈએ

પણ માણસો પોતાને અને સમાજને રાસ ના પી અમારો
સમાજ સુધી જાય છે વિશેષ વિશેષ કહે છે તેઓ પોતાના મન
સમાજ / સમાજ નથી જાત તો સમાજનું અર્થ છે એ જ માણસ
જાણે છે સોતાનું જ દાન છે તેમ સમાજના સર્વજન જોતો
સમાજમાં જો કંઈ ખામી કંઈ પેનાની ખામીની જ હોય
પેડી છે મટે પોતે / મુશ્કેલી જનુ જોઈએ

કુદરત બદલવું

કુદરત પણ સમાજ બધાનું એક નાનું સરખું અંગ
છે રાત્રી એટલે જરૂર છે કે-કુદરતનું નિર્માણ કુદરતી રીતે થઈ
જાય છે બધાં સમાજ બધાં જો તો કરવાની જ રીત છે આ રીતે
સમાજ બધાં જો પ્રારંભ કરવાનું હોય છે અને કુદરત
બધાં જો પ્રારંભ કરવાનું હોય છે

તેમાં પત્ર માતા, પિતા પુત્ર બહેન પતિ પત્ની વિશેષ
સમાજ બધું નિકટના છે આ સમાજ પૂર્વ સમાજનાં થયેલા
પાત્રે છે કમીને એવો નિયમ છે કે જે જલતના અનુકૂળ

સયોગો હોય ત્યાં ત્યાં તે જીવંતમાને વસડી જાય છે. આવી જ કથું છે કે “કર્માનુગો મચ્છતિ જીવઃ”

કેટલાક આ સંબંધોને સ્થૂંક માની તેના પ્રત્યે ઉદાસીન રહે છે, તેઓ પોતાનું કર્તવ્ય બૂલે છે. તેમણે સમજ લેવું જોઈએ કે આ સંબંધો આકસ્મિક નથી બલકે સકારણ ધરેલા હોય છે. જો પિતા પોતાના ધર્મોભંગથી તેઓ પરસ્પરનાં અવલંબન રૂપ બને, તો જીવન વિકાસમાં તે સંબંધો બાધા કરી શકતા નથી ઉલટા ઉપકારક પણ થઈ પડે છે.

પરંતુ જો પિતા માને કે પુત્રને પરણાવ્યો એટલે મારું કર્તવ્ય સમાપ્ત થયું; અને પુત્ર માને કે કમાનાં શિખ્યો એટલે પિતા માતા પ્રત્યેનું મારું કર્તવ્ય પૂરું થયું. પતિમાને કે પત્નીને પરણ્યા એટલે પત્ની ગયું. તો આ બધાએ સંબંધો મદાન હાનિકર નીવડે. તેથી જ રીતે અતિ મોઢા કે મમનથી પણ આત્મ ધાતક નીવડે.

માટે માતા, પિતા, પુત્ર, પુત્રી, પતિ, પત્ની, મિત્ર, સ્વજન કે કાષ્ટપણ તેવા સંબંધો સ્વાર્થમય ન હોવા જોઈએ! એનાનું કાષ્ટ એક અંગ સ્વાર્થ તરફ ઢળ્યું કે, બીજું તો બેલા મોઢું ઢળવાનું જ. આ રીતે સ્વાર્થની પરંપરાથી આ સંબંધો સુખ સાધવાને બદલે બાધા પહોંચાડનાર થઈ પડે, મીઠાસ ને બદલે કડવાસ પકડે, કે અમૃતને બદલે ઝેરમય બની જાય. માટે સમાજ બંધારણમાં કે કુટુંબ કર્તવ્યમાં સમજ સમજ ને જ ચાલવાનું રહ્યું!

સમાજના કુરીવાળે કે કુટુંબના નાના નાના કુસંપો પણ ધણીવાર સુખ સંપત્તિને હરી લે છે. તેથી તેવા નિમિત્તોથી બચી જવું અને વિવેક પૂર્વક બંધારણ બાજી લાગી ઉઠાવવો એ જ વિચારણા અને સત્ય શોધનું પરમ કર્તવ્ય છે.

(મનુષ્ય માત્રને સ્વધર્મ ઓળખવાની અહીં જરૂર પડશે. એટલે તે પ્રકરણ હવે હાથ ધરવું પડશે.)

સ્વધર્મ

૩

૬૪

ગીતાગ્રન્થના અધ્યાયમાં એક સ્તોત્ર છે કે - 'સ્વધર્મ નિધનં શ્રેય પરધર્મો નયાવહ' આનો અર્થ આજે એ થાય છે કે જૈન, બૌદ્ધ, ક્રિશ્ચિયન મુસ્લિમ વૈષ્ણવ વિગેરે જે ધર્મ આપણી કુલ પરપરાથી આવતો હોય-તેજ આપણે ધર્મ અને બીજા બધા પન્ધર્મો

આપણું મનાવેલા સુધી પણ પીડા દેવાર ન પડતું આ ? તે તે મંત્રણાઓમાં રહેલા કિયા ના ઉપનિષદોએ જાગવી રાખવા તેજ સ્વધર્મ રક્ષણ કરેનાર કે પોતાની પગપગમત સરકારમાં પેસી ગયેલા દલિનેજ પોતાનો ધર્મ મનાવો હોય અને તેથી બિન તે પરધર્મ આવે ઉપર અર્થ વર્તનમાં દેખાતો હોય તો આના જેવી બીજી બરદાશ વસ્તુ થી હોઈ શકે ?

આવા કારણોને અંગે કુવાના હમ માફક પોતાના મંત્રણા (વાડા)માંજ પૂર્ણધર્મ છે અને તે પણ પોતે જોવા માને છે તેવો ધર્મજ તેને જાગવવા કૈક નિર્દોષ માનવોના સહાર, અનેક જીવોપર કરાતા અત્યાચાર, રાક્ષસોને શરમાવે તેવી નિર્દયતા, પોતાના હમ મહોને પોષવા માટે હિંસા ચોરી, અને મારફત આમણુ પણ ગુણુમાં ખણે છે અને આવા કૃત્યો કર્યા પછી પણ સ્વર્ગ અને મોક્ષ જાણે તૈયાર બેસા હોય ! તેમ ત્યા તેને ગ્રાહ્યવામાં આવશે,

આવી ભારના ધણાના હૃદયમાં ધર કરીને બેસી છે. આના ધર્મ ઋતુ ૧ અને ધર્મોપતાયો દિ. અને દિ. મહાગ્ના ધણા દેશોને ભારી નુકશાન પહોંચ્યું છે.

સ્વધર્મનું સ્વરૂપ

અ એટલે આત્મા અને ધર્મ એટલે સ્વભાવ=આત્માના. સ્વ ભાવમાં મનુ તેજ તાત્વિક સ્વધર્મ છે તે ખાતર બહારનું બધું એ ભને નય તે મનુસ્વરુ સાદ=સ્વ પરધર્મ એટલે જડના ધર્મમા-માયાની મગમા દ્વિ મપડાવુ નહિ.

આતો ધર્મ તાત્વિક ધર્મની વાત. હવે આપણે જે સ્થિતિપર છીએ તેનો વિચાર કરીએ.

જૈન ધર્મને કહે છે કે ‘જે મનુષ્ય બંધારા ધર્મને સમજ્યો નથી, તે આત્મધર્મને કેમ મનજે.’ મનજા ધર્મ એટલે આપણે વર્તમાન તત્વ, તેને ન આચરે તે આગળ કેમ વધે ?

પ્રથમ તો આપણે બધા મનુષ્યો કીએ તે રીતે આપણે બધા એક જાતના છીએ કાષ્ટ પણ ધર્મ કે સમજાયતો મનુષ્ય હોય ! આપણે મનુષ્યને નાતે તેની માથે પ્રેમ રાખી શકીએ, તેને મરીની કે દુખમાથી રવાનો શકીએ, દલિતોના આશુ લુછી શકીએ, નિરરમ પામેનાઓને આશ્વાસન આપી શકીએ-આ તો આપણો સામાન્ય માનવ ધર્મ છે આમાં કાંય આત્મધર્મ અભાગ્ય નહિ.

ધરમાં પુત્ર પ્રત્યે પિતાનું વાતસ ન માતા પ્રત્યે પુત્રનું કર્તવ્ય પતિ પત્ની વચ્ચેની સમાનશીલતા માગકા પ્રત્યે માતાપોતી રૂબ, એજ રીતે બાઈ બાકુ સગાજાના પ્રત્યે સદા કર્તવ્ય પગાયણ રહેવું એ આપણો કુટુંબ ધર્મ છે.

સમાજના બધારણમાં મુન્યવસ્થા જાગૃતી, દિવિ અગોને.

દૂર કરવા ગમાજના માણસોને કુવિચારો આપી મુમારો દેવા તેના ધર્મથી ચૂકતા હોય તો સ્થિર કરવા માની સિખામણ આપી જાવજાવે મિનજાવે વડિનજાવે તેના પત્યે મોટું મન ગમ્યું તેના કુખને દૂર કરવાની દીક્ષા સેવવી આ આપણા મના તમા ૪

દેવ જે દર્શથી ઈશ્વર હોય તેને નિરાગ્રહ અનિસક ન લઈ કબો, ઈક્તિ ન હોય તો તેની લાભના ગમ્યની કાનના મે તે ૧ ત્રિ રવાર્થ ખાતર પશ્ય દેવોદી ન મનુ દેવના મ બો નત્યે દાઝ રાખવી આ આપણા રાષ્ટ્રધર્મ છે

આખા વિશ્વના વાણીઓ આપણા મધુએ છે તેમાના કોઈ ને પશ્ય આપણી ક્રિયાથી વાણીની કે વર્તનથી હસદાદર નાસે ન પડોએ તેની સતત જાગૃતિ ગામ્યા કરવી તો માટે જોઈ મૂનમા એક બ મુર સુક છે કે નવ રહે નવ ચિત્તે જગમાસ નયસપ સુવામા બેમવામા મોનવામા ઉકામા મુર ક્રિયામા ઉપોમ રાખો પરિનાણુ દુરનાં મધનો લઈ મન ગમ્યવી અપદ મનુ દોષ તનો તમા મરવો તેની મદાન માટે જનચર પાત્ર સખિ મેગવરી એ વિશ્વધર્મ છે

વિશ્વધર્મ મદા કે તવધર્મ કહો એ ન ને એજ છે પશ્ય તેનો આરભ કમદર્શક થવા જોઈએ પહેલા માનવ ધર્મ શીખી લયો જોઈએ પછી કુટુંબધર્મ મામધમ દેશધર્મ વિરો વિરો

કે માનુ મુકો માનવધર્મ રમળ્યા કે આદર્શ પડેલા આત્મ ધર્મની આરાધના કરવા મની જાત છે તે આત્મધર્મ તો પામતા કે પામતા નથીજ પશ્ય માનવધર્મે ચૂકી જાય ૪ માટે કોઈપણ ધર્મ જાગવતા બી ન ધર્મ હજીય નહી તે ખૂનજ રક્ષ રાખવું પડે આને માટે મહાભારતનું એક સુદર સુત છે કે 'જ્ઞાતમન' પ્રતિફલ

યત્ શદન્યાન્ત સમાચરેત' તમેને જે ન મમે તે બીજા પ્રત્યે ન આચરો. આ સૂત્ર તો અમૃત છે, તેની જીવનના દરેક ક્ષેત્રમાં પરમ માડી દેવી લેખએ, આ માર્ગે જતા આત્માનો ધર્મ તો મહેજે મળી આવશે એ નિઃસંશય છે.

ઉપર મ્હાં તે સિદ્ધાંતના પોતાની જાત પ્રત્યે પણ કેટલાક ધર્મો બતાવવાના હોય છે દેહધર્મ, મનોધર્મ ક્રિયાદિ 'શરીરમાય સલ્લુ ધર્મસાચનમ્' દેહ એ પણ સડલુ પડલુ વિશ્વસલુ ધર્મ-વાળુ સ્ત્રી, નાખી દેવાનું માધન નથી, મનકે ધર્મનું માધન છે નાટે તેને મહુકુંદ કે બહુ પુષ્ટ ન બનાવવું, કે જેથી સિધ્ધિ કે અતિ પ્રમાદો ધર્મ તથા શરીરો મન અપ્રમત્ત રાખવા પુણ્ય બન્નાદિ આપવું તે દેહધર્મ છે તેજ ગ્રીન ઇન્દ્રિય ધર્મ અને મનોધર્મની મિત્ર મર્યાદા પ્રકરણમાં આપણે જોઈ ગયા છીએ.

વાસ્તવિક રીતે વસ્તુનો સ્વભાવ તેજ વસ્તુનો ધર્મ છે આ બધા ધર્મો જાળવવા છતાં આત્મધર્મ ન હણાય તેજ તે તે ધર્મને માપવાનું યત્ર છે જે મનુષ્ય ગાયા ન્ધર્મને જોળણે તો દરેક ધર્મને પોતાના ધર્મમાં અપનાવી શકે ધર્મતત્ત્વના અથવા રૂપમયને પીછાની શકે અને બધા લોકોમાં તે બાધકને બલે સાચા યર્થ પડે.

સાધનોમળ્યા છતાં જ્યારે મુના અભાવમાં સ્વધર્મનું અગ્રા નજ મુખ્ય કારણ ■ આવી રાખે અને સમાજ બંને અગોને આ તત્ત્વ સમજવાની જરૂર નથી. જાનવા નાજે ત્રીજા પ્રકરણમાં આપણે સ્વધર્મનું સ્થાન રાખ્યું છે હવે તે જ્ઞાનના મુખ્ય માર્ગને તપાસવાનો પ્રયત્ન આગલા પ્રકરણમાં કરીશું.

આવેશનો નિરોધ.

મનુષ્યના વિદ્યાર્થમાં વારંવાર કબલ કરનાર વૈશ્વંતર નામ આવેલ છે. આવેલ એટલે જુરમો, આ જુરમામાં મનુષ્યોને પોતાનું ક્ષત્રી નથી રહેતું; અને ખજા વિચારક કે આગળ વેપારી મનુષ્યો પણ આ દોષમાં સપડાઈ પડીવાર અનર્થ કરી બેસે છે.

આવેશનું મુખ્ય કારણ.

આવેશનું કારણ લાગણીની પ્રધાનતા છે. જે મનુષ્યો જાનહીન પદ દોષ છે તેઓજ મોટે ભાગે આ ચુંદાને બોમ ધર્મ પડે છે. પોતાના દાસ નીચેના મનુષ્યો પર સત્તા અજમારણ કે કોઈ નાનાં મોટાંને કપડો આપણ માટે આવી પડેલી પરિસ્થિતિ ન આવેલ થવાનું મૂળ છે. તેમાં જેમ જેમ ક્રોધનું સિંચન થતું જાય છે તેમ તેમ તે વધુ પાંચરતું જાય છે. પછી તો યાજ્ઞા વિદ્યાખાઓથી એટલું પડ અને નિમિત્ત થઈ જાય છે કે પ્રવળ કરેલા છતાં ઉખાડતું નથી.

ત્યાંસુધી નિમિત્ત ન મને, ત્યાંસુધી મનુષ્ય સાફો થાત જેવો દેખાય છે. પરંતુ પોતે ધારેલી વસ્તુ ન મળવાથી કે ધારેલું કાર્ય ન થવાથી આવેલને આધીન થઈ જાય છે. પ્રથમ તો આ આવેલ પોતાની માતનેજ હેરાન કરે છે. આવેલને બોમ જેટલે અંશે મનુષ્ય ધર્મ પડે તેટલે અંશે તેનું ક્ષિત્ર બગડતું હોય છે. અને ઉરોરાયેલું

આવેશનો નિરોધ

મગજ સમતોલપણ શુભાવી બેસવાથી સાહસભર્યું કાર્ય થઈ જાય છે તે કાર્ય કેટલોવાર દુખદ થઈ પડે છે, અને તેના નિવારણ માટે મનુષ્યને ઘણું સોસલું અને ખોલું પડે છે.

આ આવેશ જેમ જેમ વૃદ્ધિ પામે છે તેમ તેમ દિસાનું સ્વરૂપ પકડે છે. ધણીવાર આવેશ કરનારની વિવેચનશક્તિ હાથ ન ગ્રહેવાથી પોતાના-માતા, પિતા, વડીલ, ગુરુજન કે સ્ત્રી ઇત્યાદિ પર (પ્રણુ) તે હુમલો કરે છે, ને માગફત પણ કરી બેસે.

જેના પછી તે હુમલો ન કરી શકે, તેના પ્રત્યે ત્રીન રાધના કૃતિલ બાણો ફેંકે છે. તેના સદ્ગુણોને ન પ્રશંસતા ઉતરે ઠાકવાનો જે પ્રયાન સેવે છે સામાના બારિજ છિદ્રોને તે શોષ્યા કરે છે અને છિદ્રો ન મળે તો કાંઈ અષ્ટનીય ઘટના તેના પર ઢોળી દઈ, ખોટા આજ ઓઢાણોને નિન્દાનું ઝેર પાયરે છે, અને માસિક વૈગ-વૃત્તિનો મોઢને કાંઈ વખત તે બહોળો લીધા વિના રહેતો નથી.

ગીમાળની પ્રકૃતિ પણ આવેશનું એક સ્વરૂપ છે આ ટેવ બાળપણથી લાગુ પડી જવાનો સહન છે માનાપોએ પોતાના બાળકોમા આવા નિચારો કે ગરજરો ન પેમવા પામે તે ખ્યાનમા રાખવું જોઈએ.

ધણા માનાપો પરખું કનક કે આવેશ વારવાર કરતા હોય છે; તેથી પણ તે વારસો સતતિમા ઉતરે છે કેટલીકવાર બાળકોને ખીજવવાની ટેવથી પણ આવેશનો અન્કત અમર થવા માડે છે.

મહોમા હાસી, મરકરી કે ઠટાચાણ આવતી હોય છે નારે લોકો માને છે કે, આ ગમ્મતના સાવનો છે પરંતુ આવી ગમ્મતો પણ કેટલીકવાર પોતાને કે ખીજને આવેશના કારણરૂપ બને છે, માટે “અતિ સર્વજ ઘર્જયેત” હમેશા નહુરૂપમા આવી ટેવો ન પાડવી.

બહુધા આવેશની વૃત્તિનું કારણ તો નિર્નળતા કે અમમજીવન છે. મનુષ્યમાત્રમાં એવી ખાસિયત હોય છે કે, પોતે જે માને છે તે મત્વ છે માટે તે વિચારને ખીમજો માને. તેમજ પોતે આચરે છે તેજ રીત છે, માટે ખીમ તેવી રીતે આચરે. આ મનુષ્યની સરાસર ખૂર્ખતા છે, છતાં તે ન ગજવાથી તની નિરૂદ્ધતાના વિચારો કે આત્માને જોઈ તે તુરંતજ આવેશમાં આવી જાય છે તેની આખા લાવજોળ થઈ ૧૫ ■ તેની જ્યાં જ્યાં સત્તા હોય, દેશમાં, સમાજમાં કુટુંબમાં કે ધર્મમાં ત્યાં ત્યાં તે પોતાના આવેશનો દુરુપયોગ કરી નાખે છે આવેશના દુષ્પરિણામો ધણાજ વપરા થઈ પડે છે; અને એક માણસનો આવેશ લાખો-કરોડો મનુષ્યોના દુઃખનું કારણ બની જાય છે

આવેશને મારવાનો ઉપાય

આવેશ આપ્યા પછી તેને તુરંત રોકવાનું સાધન મદનદીક્ષના છે (જેનું વર્ણન પ્રથમ ખડના પ્રકરણમાં છે) મગજની તુપા નીચેની ખાણમાં દુષ્ટપ્રવૃત્તિ તરફ નમે કે તુરંતજ સંકલ્પીયતા આવી તેમાં સમાનતા લાવી શકે છે, તેથી આવે વખતે જાગી જતા શોખનું જોષ્ઠ્ય

ધણા વખતના અધ્યામને લાંબને નિમિત્ત મળ્યા આ વૃત્તિનો આવિર્ભૂત થવાનો સંભવ છે ખરો; નેથીજ તેના સમયે બની શકે તો મનપર તે વસ્તુ લેવી નહિ જો મનનો અટલો અધ્યાત્મ ન હોય તો તે યાતાવરણ ઠાકી તુરંતજ ચાલી નીકળવું જોષ્ઠ્ય વાતાવરણમાં જેવા પરમાણુઓ ભગતા હોય છે તેની અસર સામાન્ય મનપર તુરંતજ થવા માટે છે. ધણીવાર રૂદ્ધન થતું હોય ત્યાં બેનરાથી રૂદ્ધ મહેન્ટે આવી જાય છે, ડિગ બહુ દારૂ મતા હોય તેવા પ્રમજોમાં દારૂ થઈ જાય છે નમ.

આવેશનો નિરોધ

પરંતુ આટલેથી જ (વાતાનુષ્ઠ ઓડ્યાથી) તે વૃત્તિ (આવેશ) નો લય થનો નથી, તેથી તે વૃત્તિને માત્ર નાશુદ્ધ કરવા માટે તો ગીતસંગ અભ્યાસ આદરી દેવા જોઈએ

અતિ તામસી ખાણાથી પણ પ્રદૂષિતમા આવેશની લાગણી પેસે છે કટલીકવાર આસપાસના મિત્રોના સંસર્ગથી પણ આવેશને ટેકા મળે છે અને ખુશામત ખોરોના મગધી આવેશ કુને ફાને છે, તેથી આના મધ્ય પરિચયની છૂટી જવું જોઈએ

આવેશનો નિરોધ આત્માથીને તો આવશ્યક છેજ, પરંતુ બ્યવહારમા પણ તેની ડગને ને પગને જડ પડે છે આવેશને રોકનાર માણસજ સમાજનો માનનીય અને પૂજનીય મની શકે છે એટલું જ નહિ, મલકે ખીન્ના આત્મે અનુગ્રહ કરવા રૂપ નીવડે છે

માટે આવેશને રા ના આદર તો શરોસર તૈયાર રહેવું જોઈએ ! એજ આપણા જીવન નિવારણ પદ્ધતિ અને છેવટુ સાધન છે

ખંડ બીજો સમાપ્ત.

વિકાસનો રાજમાર્ગ

૫

અમે બેકાર છીએ, દેવાથી નમાયેના ડીએ, મમાજથી તર
છેડાયેલા છીએ સાંત્વિક જીવનથી પતિત થયા છીએ સાધનોથી
હીન છીએ ઉચ્ચ પ્રકારના સાધનને સમજી શકતા નથી, અમારી
પરાધીનતાનો કોઈ ખાતર નથી, આત્મિક અને તારીખિક મનને ફોંપી
પીડાયેલા છીએ. આની સ્થિતિમા અમારે માટે ઉગ્રવાનો કોઈ
ઉપાય છે ? અમારી સ્થિતિ સુધારવાની કોઈ રસાયણ છે ? અમારી
જીવનસાત્રા ઉભળનારી કોઈ વિદ્યા છે ? અમારે માટે વિકાસનો
કોઈ પથ છે ?

અનુભવી પુરૂષો આ પ્રશ્નોનું મમાધાન કરે છે કે "હાલમા
તમારી પાસે જે કંઈ છે તે પુરતું છે અને જે નથી તેની તમેને
જરૂર નથી " વિકાસ પોતે જ રાજમાર્ગ એટલે કે ઘેરી રસ્તો છે
ત્યાં કોઈને જ્યાં માટે બંધન નથી વિકાસ માર્ગના દ્વાર પ્રાપ્તિ
માત્રને માટે ખુલા પડ્યા છે તે યં આલસા સાડ તમારી કને
કોઈપણ વાહન ન હોય તો તમે પગથી પણ જઈ શકો છો

સ્વાભાવિક મંગેલાં સાધનો

તમાગા મે પગમા એટલી તાકાત છે કે આખી દુનિયા પણ

તમાગ પગની શક્તિ આગળ તો ટુકડી જ છે તમારી મે આખોમા એટલી શક્તિ છે કે, જે સૂક્ષ્મ મોવવી માહીતી સક્ષમી યત્રોને એક જ વારમા માધી લે છે આખા વિશ્વના દરેકો તેને જોવા માટે ઓછા પડ છે વસ્તુઓ પ્રિયારી માટે પણ આખે તો સદાજે તાજી ને તાજી તમારા કાચની આગીઓ અને ટેરવામા તે તાજાત છે કે જે હજારો વનમા નથી તમારા શરીરમા જે બળ છે તે જડપદાર્થમા વધારે નથી તમારી પ્રતિયો અને સરીરમા જ આટલી શક્તિ સમારેની છે

તમારા મનની તો વાત જ શી ? એક જ દાહમા તે સ્વર્ગની લહેજત અપાડે છે, અને આખા વિશ્વને નચારી શકે છે

તમાગ આત્મામા જે અનંતમત્ર અને અનંતવીર્ય છે તેતો અદ્વૈત જ છે ભગવાન મહારીરે કયુ છે કે જપ્પા કામદુષ્ટા ધેનુઃ, જપ્પા તે નદણવણ આત્મા અ કામધેનુ છે તમાગી જે પ્રેમી થા કે તે વસ્તુ તુગ્ન તૈવાગ આખે ! જાદુગુને તો પ્રેમકા લાડી " અને મમર ખેડે જોધએ ! મધેનુ ને તા મધુ ૧ ૬ પ્રેમી એટલે તુલસી મળુ જ છે ૧મી આત્મા એ નેદનનન ૫ નેદનન તો ત્રણે મધુઓમા સમાન તેના તરુઓ અતરે દુનમય અને ત્યાના ફળો સારે રમાજ તેમ આત્માએ ત્રણે અવસ્થાઓમા મમાન આત્માને ૧૧૫થુ છુદાપથુ કે મગ્ધુ યુએ નથી ગીતાશમા ઠણુ ■ તેમ નૈન છિન્દન્તિ શસ્ત્રાણિ નૈન વહતિ પાચક " તેને શત્રો છેદીએ શકે નહિ, કે અગ્નિ બાગી ઈ શકે નહિ

આ મધા સાધનો તા તમારી પમે છે ને ? આ મધી વસ્તુઓ એવી સ્વાભાવિક છે કે તેને કાંઈ ચોરી ગે ન શકે પ્રિય જિનરી એ ન શકે મનુષ્યે સતો ૧ ધાગ્યુ કરો કે (જ્યા ત હોય ત્યા) સુખ આવ્યુ, તુષ્ટામા પડો કે દુઃખ આવ્યુ પડી સંપત્તિ હા થા ન હો !

આજની માન્યતા

પણ આજે તો સપત્તિ મગવાથી મુખ અને નરીનીમા દુઃખ એ માન્યતા ધર કરી બેઠી છે જ્યાં મુખી આ સુસ્મરણ રહે છે ત્યાં મુખી તો "મેરૂ પર્વત જેવડા સોનાના કુમરો પણ એક મનુષ્ય માટે પૂરતા નથી" ત્યાં હમણે લાખ, કરોડ કે અગણત તો પૂછવું શું ?

આપણે આજે માગીએ છીએ તે મગવાનું નથી, એમ નવું જાણે છે તેની શક્તિની બદારની તે વસ્તુ છે એમ ધારીવાર સમજે છે જેણે પ્રાપ્ત કર્યું છે તેના જીવનમાં પણ શાન્તિ આવી નથી તેમ વારંવાર અનુભવે છે છતાં હજી તે માર્ગને જલ્દીની માફક વળગી રહ્યો છે, એવું કાગળ એક માન તેનું અર્થાન જ છે

વાસ્તવિક રીતે તો મનુષ્ય આ મુજબ જાણે છે નહીં જોતો ! અર્થાત્ કે મોટેરી મોને છે કે—તકનો વિજયો જેવી ચકોર છે મોટાઈ પતંગ રંગ જેવી ક્ષણિક . આપણે જાણના તરજ જેવું અચલ છે વિધો એ "સળમિસલુચા—વહુકાલકુમ્પા" મહાકાવ્ય બતાવી છે" પરંતુ તેના અનુભવમાં આ વાત જરાપે સ્પર્શી હોતી નથી વહીવાર સ્વપ્નામાં માણસ મગાકરે છે પણ તેની મન પર નથી અસર હોતી નથી તેવુંજ આ સળધમાં છે

અન્યથા સર્પના કુશળાથી દૂર બગાય છે તેમ જોખોથી મનુષ્ય ત્રાસતો ફરે. વિધોને જોર જાણવા પડી પીવાની વાત તો દૂર રહો, તેને તો અજ્ઞામાં અને જોવામાં પણ સંગ આવે.

સાચી વાત

જરી મિત્રે તો તમારી પાસે ધન ન હોય તો માન્યને કે

તમારા માટે વિકાસનો માર્ગ વધુ નજીક છે. સમજાના સાધનો આપી કુદરને કાંઈને મહાન નથી મનાવ્યા મીરા, નરસિંહ, દુવમીનસ વિગેરે બધા અગવડની જ નિશાળમાં ભરી આજળ વધ્યા હતા.

તમે દેવાદાર હો તો સાચી નીતિ રાખો. તમેએ હાથે દરીને, તમાગ ગળ ઉપરાત સંઘર્ષરૂતિની ભાવનાએ પ્રયત્ન કર્યો હતો, હાથોને ગરીમ મનારી શ્રીમત મનવાની તમારી હાલમાં હતી, એટલે જ તેમ વધા પામ્યું છે જ્યારે તમે તમારા માર્ગને જૂલો એટલે કુદર તમાગી જૂવને મુધ-વાનો પ્રયત્ન કરે તેમાં ખોટું ચ !

તમે ભોમી બનો એટલે રોગ આવી પડકાર કરે કેવીરા ! હવે એની જાઓ મિષ્ટાન અને માનપાણી ગમ તમારી મામે પાપ અને તમારે મોટે તાણુ પડે ! તમેજગ્યાણુ કે ઉડાઉ બની જાઓ એટલે લેખદારનો તડો મોઢવવામાં આવે, જે તમારી પામે તોડાડ નો પુલમતા કરતા હતા તે લેણુગ મને ! તમે મને અધિકારનો દુરુપયોગ કરો કે, તમને નીચા પાટી કુદરત સમગતરી દે ! તમને વહોવટ કરવા આપેલી દોલતનો સત્તન માટે સાત પેઢી સુધી આલે તેટલો વગારા કરવામાં સત્ત અને ન્યાયને તેવે મૂકા, એટલે સત્તિ આન પશુ નહિ ! તમે ઉદારતા બાંડી કૂપણુ મનો એટલે ધન ચોરીથી લૂટાઈ ગાય, કરખાદ પડે, પેઢીમાં ખોટ ન્યાય, બાકરા કુપાત્ર થઈ વેડી નાખે ! આ બધું થાય તેમાં પ્રારબ્ધનો જિવારાનો રો દોષ ? તમેને પરાધીનના છે જ નહિ, છતા પગણે જાળમાં પડકાઓ તેમાં છુટ કાઢી !

તાત્તિક રીતે કુ.મ એ જૂવની શિક્ષા અને કુ.ખ એ જ નિકાસ પથે જવાનો દીપક છે. એથી જ મહાત્મા દુવસીલાન કહે છે કે,

સુચ કે માથે શિલ પડે, વિસર જાવે રામ !

વલિહારી વેા દુલ્હની, પલપલ સમરે રામ ॥

સુખનો આદ્યત્કાર

સારાંશ કે આજે આપણી પાસે જે સાધનો છે તેટલાં ક્રિયાશીલ માર્ગ માટે બહુ પૂરતાં છે. માત્ર કિયાનો પવિત્ર ભ્રમજે. બારિનાનો શોષ બદલી નાખવો જોઈએ. પછી તો લગભગ પહેરી દમે, તો માન્યમુકુટ બની જશે. સુખની ગગનરા મટી જઈ અમીના આકાર આવવા માંડશે. તૃપ્તિને ત્યાગી, એટલે શક્તિ અને સિદ્ધિઓ મુકેજે ઉભરાઈ નીકળશે. નિર્ભય બન્યા કે પરાધીનતા પાવન કરી જશે. મમતા છોડી, કે જગત આપું ચરખે ફગશે. ભોગો દૂર કર્યાં કે, આરોગ્ય આવી જશે. ઘટ પુષ્પ કે, શાઓનો સાર દાઘ લાગી જશે. શાન્તિનો ના શાનની ત્યાં વિસ્તાર થી છે ? શાન્તિ, સુખ કે આનંદ જે કંઈ જોઈએ છે તે બધું મળી રહેશે.

એ બધાનું મૂળ મતોષ છે. સતોષ સદ્વિચાર અને આત્મચિંતનથી ઉદ્ભવે છે. સદ્વિચાર એ સત્સંગ કે સદ્વાચનનું પરિણામ છે.

માટે હંમેશાં સદ્વાચન કરતા રહો, અને સારા વિચારો વધતા રહો એજ તમારા વિશ્વનો રાજમાર્ગ છે; અને એ માર્ગ તમારી પાસે જ છે જરા પીક ફેરવો અને પ્રયાણ કરો. આ છવનવાત્રા તો તમારા અંતિમ ધ્યેયે પહોંચાડી તમને અડોલ, અમર અને અભય કરી મૂકશે.

પૂર્ણાદૂતિ
શાન્તિ—સદન
અમદાવાદ.

મંગલમલાત તા. ૨૮-૮-૧૯૩૪

ૐ

શાન્તિ:—શાન્તિ:—શાન્તિ

‘સંતબાલ’

